

9 мая 2021
года — Дзень
Дзяржаўнага
герба
і Дзяржаўнага
сцяга
Рэспублікі
Беларусь

3 Днём Перамогі!

Дарагія суайчыннікі!

Ад усёй душы віншую вас з 76-й гадавінай Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне.

9 Мая — свяшчэнная дата для беларусаў.

У гэты дзень кожнага перапаўняе радасць і гонар за подзвіг, здзейснены нашым народам у імя жыцця, свабоды і справядлівасці.

Мы таксама смуткуем аб мільёнах загінулых суграмадзян. Схіляем галовы перад памяццю тых, каму не суджана было вярнуцца з палёў бітваў самай кровапралітнай вайны. Тых, хто, не шкадуючы жыцця, працаваў у тыле і каваў зброю Перамогі. Іх імёны назаўсёды ў нашых сэрцах.

Ідуць гады, але не цьмянее ў памяці народнай вялікі май 1945-га. Упэўнены, што беларусы, выхаваныя на прыкладзе мужнасці, стойкасці і вернасці абавязку, будуць і ў далейшым свята шанаваць і абараняць праду аб той вайне.

Ганарымся нашымі воінамі-пераможцамі!
Паважаныя сябры, жадаю вам здароўя, дабрабыту і мірнага неба над нашай роднай краінай.
Са святам! 3 Днём Перамогі!

Аляксандр ЛУКАШЭНКА

Усёй краінай — разам з дыяспарай

4 мая адбылася чарговая апаратная нарада міністра культуры Рэспублікі Беларусь Анатоля Маркевіча з начальнікамі ўпраўлення і аддзелаў Міністэрства. Дзякуючы сродкам відэасувязі, удзел у нарадзе прынялі таксама начальнікі ўпраўленняў культуры абласных выканаўчых камітэтаў.

Адзел міжнароднага супрацоўніцтва і інфармацыйнага забеспячэння праводзіць падрыхтоўку мерапрыемстваў, запланаваных на бігучы год, сярод якіх міжнародная выстава "Арт-экспа", якая мае адбыцца напрыканцы чэрвеня ў культурнай сталіцы Беларусі горадзе Барысаве з удзелам прадстаўнікоў усіх краін СНД. Сфарміраваны таксама праект плана па падрыхтоўцы да пасяджэння Савета па культурным супрацоўніцтве, якое мае адбыцца ў верасні.

Галоўнае ўпраўленне дзяржаўных спецыяльных культурных мерапрыемстваў і прафесійнага мастацтва займаецца падрыхтоўкай урачыстага сходу і канцэрта ў сталічным Палацы Рэспублікі, запланаваных на 7 мая, цырымоніі ўскладання кветак да манумента Перамогі, цырымоніі ўшанавання Дзяржаўных сіяга і герба, а таксама вячэрняга канцэрта на плошчы Перамогі, якія маюць адбыцца 9 Мая.

Што тычыцца сферы прафесійнага мастацтва, у рамках алччанага Года народнага алччства абвешчаныя конкурсы на стварэнне мемарыяльнага знака "Памяць удзячных пакаленняў", мемарыяла на месцы канцэнтрацыйнага лагера "Бяроза-Картузкая", а таксама памятнага знака "Уз'яднанне", які мусяць з'явіцца ў Мінску.

Нас павіншавалі

Сардэчна віншую культуры Рэдакцыйна-выдавецкай установы "Культура і мастацтва" з прафесійнымі святамі — Днём друку!

Цяперашні час прынята называць інфармацыйнай эпохай. СМІ з'яўляюцца неад'емным элементам грамадства. Яны адыгрваюць асаблівую ролю ва ўсіх сферах дзяржаўнага, палітычнага і сацыяльнага жыцця. Дзякуючы штодзённай працы журналістаў, работнікаў сферы СМІ грамадства мае магчымасць атрымліваць аператыўную, актуальную і запатрабаваную інфармацыю аб усіх важнейшых падзеях, якія адбываюцца ў краіне і за мяжой.

Сёння наша жыццё немагчыма ўявіць без свежых выпусकाў навін, альбо на старонках газет і часопісаў, альбо ў тэле- і радыёэфіры, сетцы Інтэрнэт.

Значнасць вашай работы вызначаецца не толькі здольнасцю данесці да аўдыторыі аб'ектыўную інфармацыю, але і той вялізнай роляй, якую вы граеце ў стварэнні нацыянальнай інфармацыйнай прасторы, у абароне інтарэсаў беларускага грамадства.

Шчыра жадаю вам творчых поспехаў і моцнага здароўя! Няхай любімая справа прыносіць вам толькі радасць і задавальненне.

Міністр культуры Рэспублікі Беларусь
Анатоль МАРКЕВІЧ

ГРАФІК
правядзення "прамых тэлефонных ліній" кіраўніцтвам
Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь (май 2021 г.)

Пасада, прозвішча, імя, імя па бацьку	Дата
Намеснік міністра Грамада Валерый Іванавіч	08.05
Міністр Маркевіч Анатоль Мечыслававіч	15.05
Начальнік ўпраўлення культуры ў народнай творчасці Карповіч Ірына Уладзіміраўна	22.05
Начальнік аддзела бухгалтарскага ўліку і справаздачнасці — галоўны бухгалтар Гурыновіч Ала Мар'янаўна	29.05

Час правядзення "прамых тэлефонных ліній" з 9.00 да 12.00 Па нумары: 8017 203 75 74

КУЛЬТУРА

ШТОДЫНЬВАЯ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНАЯ, ДЛЯ ДАСУГУ (КУЛЬТУРА, МАСТАЦТВА) Выдавецца з кастрычніка 1991 года.

Заснавальнік — Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь.
Рэгістрацыйнае пасведчэнне № 637, выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.
Галоўны рэдактар — КРЫВАНОС Аляксандр Паўлавіч; намеснік галоўнага рэдактара — Юрый КАРПЕНКА; адказны сакратар — Таццяна ПАШЫНЬКА; рэдактар аддзела: Яўген РАТІН; аглядальнік рэдакцыі: Эмілер ЮРКЕВІЧ, Надзея БУНЦІВІЧ.
Назва Кудзіка, Антон РУДАК, Ілья СВЯТЫ, Юрый МАРКЕВІЧ; спецыяльны карэспандэнт: Пётр ВАЦПЕЎСКІ; мастацкі рэдактар — Наталля ОВАД.
Сайт: www.kimpress.by. E-mail: kultura@tut.by. Адрас рэдакцыі: 220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77, ч.46/1 пав. 1. Тэлефоны: (017) 286 07 97, (017) 334 57 23. Тэлефон-факс: (017) 334 57 41. Электронны адрас: тэл. (017) 286 07 97, 334 57 41. Выдавец — Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА".
Першы намеснік дырэктара — КРУШЫНСКАЯ Людміла Алексееўна.
Прыёмная: (017) 334 57 41.
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77. Ч.46/1 пав. 1. Бухгалтэрыя: (017) 334 57 35.
Аўтары допісаў паводляючы прашчы, поўнае імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар пашпарту, дата выданы, кін і калі выдадзены пашпарт, асабісты нумар), асноўнае месца працы, зваротны адрас.
Аўтарскія рукапісы не рэдакцыйна і не вяртаюцца. Меркаваны аўтар можаць не адпавядаць пункту гледжання рэдакцыі. Аўтары нясучь адказнасць за дакладнасць матэрыялаў.
*Матэрыялы на правах рэкламы.
© "Культура", 2021. Наклад 2874. Індэксы 63875, 638752. Рознічны кошт — па дамоўленасці.
Папідсана ў друку 07.05.2021 у 19.30. Замова 1203.
Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства "Выдавецтва "Беларусь Дом друку".
220013, Мінск, праспект Незалежнасці, 79/1.
ЛП № 02330106 ад 30.04.2004.

Нас аб'ядноўвала адна мэта — Перамога!

У 76-ты год Вялікай Перамогі ў Мінску з'явіўся яшчэ адзін знак народнай Памяці. На перакрыжаванні вуліц Ваўпшасева і Солтыса быў адкрыты помнік Герою Савецкага Саюза Іону Солтысу. Па нацыянальнасці Іон Солтыс — малдаванін. Браў удзел у руху супраціву акупантам, а потым як баец Чырвонай Арміі вызваляў ад нацыстаў Еўропу. Загінуў, паўтарышы падзвіг Аляксандра Матросова — закрывшы сабой амбразуру варожага ДОТа. Над помнікам герою працаваў беларускі скульптар Хізры Асадулаев.

З ім, народным мастаком Чачэнскай Рэспублікі, народным мастаком Рэспублікі Дагестан, карэспандэнт "Культуры" сустрэкаўся летась, напярэдні юбілейнага года Перамогі. Тады ў нашай газеце была надрукавана вялікая гутарка са скульптарам, які і распеў аб працы над помнікам Герою. Мы таксама пазна-

радзілі юбілейнага года Перамогі. Тады ў нашай газеце была надрукавана вялікая гутарка са скульптарам, які і распеў аб працы над помнікам Герою. Мы таксама пазна-

ёмлі чытачоў і з амаль завершанай мадэллю, якая яшчэ дапрацоўвалася Хізры Асадулаевым у майстэрні.

І вось сёлетняя знамянальная падзея, якая адбылася 6 мая: адкрыццё помніка Іону Солтысу. На ўрачыстай цырымоніі ў Мінску прысутнічала дэлегацыя з Рэспублікі Малдова: старшыня парламента гэтай краіны Зінаіда Грачаный, экспрэзідэнт Ігар Далон, дыпламаты і прадстаўнікі органаў беларускай выканаўчай улады, а таксама малдаване, якія жывуць у Беларусі.

"У Вялікай Айчыннай вайне загінулі мільёны савецкіх грамадзян, сярод якіх былі сотні тысяч беларусаў і малдаван. Цана гэтых ахвяраў — Перамога, наша свабода. За яе ваяваў уесь савецкі народ. Мы перамаглі разам і заўсёды павінны захоўваць памяць аб той Вялікай Перамозе, — падкрэсліў Ігар Далон у час свайго выступу. — Усім, хто

займаўся ўсталяваннем бюста ў гонар Іона Солтыса, хачу сказаць "дзякуй!" Я ўпэўнены, што гэты помнік — на стагоддзі, ён заўсёды будзе нагадваць, што беларусы і малдаване — брацкія народы".

Да помніка прысутныя на цырымоніі ўсклалі кветкі.

А цяпер мы нагадаем пра публікацыю ў нашай газеце. Нам была цікава грамадзянская пазіцыя Хізры Асадулаева, творцы, які звязу сваё жыццё з Беларуссю. Вось што адказаў нам скульптар:

"Насамрэч мяне Бог сюды прывёў. А адаптацыя прайшла лёгка, бо я заўжды меў цягу да моў. Да розных моў. І праз гэта мог бы прызвычаіцца да жыцця і працы і на Усходзе, і на Захадзе. Жыццёвыя варункі я прымаю як далдэнасць, але ніколі не забываю, хто я і адкуль. Гэта ўнутры мяне... Я пачаў вывучаць беларускую мову, унікаць у беларускую культуру, таму што я тут вырашыў жыць і маю павягу да беларускага на-

Прапусціўшы трагедыю праз сэрцы

5 мая ў рамках акцыі "Хатынь вачыма студэнтаў" у Беларускім нацыянальным тэхнічным універсітэце адбылася прэзентацыя праектаў рэканструкцыі і канцэпцый развіцця мемарыяльнага комплексу "Хатынь".

Антон РУДАК /
Фота Таццяны МАТУСЕВІЧ

Як распеў дэкан архітэктурнага факультэта БНТУ, доктар архітэктурны Армен Сардару, на пачатку года адміністрацыя мемарыяльнага комплексу звярнула ва ўніверсітэт з просьбай дапамагчы з распрацоўкай праектаў рэканструкцыі ды ства-

рэння музея і канцэпцый развіцця мемарыяла, што выклікала ростам цікаўнасці да гэтага месца ў турыстаў як з Беларусі, так і з-за межэй нашай краіны, а таксама неабходнасцю пашырэння функцый ужо існуючых аб'ектаў комплексу.

Так у плане курсавых і дыпломных работ з'явілася тэма Хатыні. Такі падыход, калі неабходна знайсці вырашэнне канкрэтнай прыкладной за-

дачы, якая запатрабаваная і можа быць рэалізаваная на практыцы, вельмі пасуе для навучання будучых архітэктараў. Студэнты з энтузіязмам успрынялі гэты заклік — прычым не толькі мясцовыя, але і

Кветкі да помніка.

рода. А калі ты з павагай ставішся да іншых, дык, натуральна, і да цябе такое ж стаўленне. Як агукнецца, так і адгукнецца”.

Карэспандэнт “К”, зразумела, пацікавіўся, як узнікла ідэя помніка? На што Хізіры Асадулаеў расказаў, што, калі адбываўся конкурс, то журы аддало перавагу ягонаму праекту: “Рэч у тым, што з прадстаўленых на конкурс чатырнаццаці праектаў большасць адпавядалі ўсталяванай раней традыцыі. Бюсты, як у савецкі час. Я бачыў гэта інакш. Гэта выява героя ў момант зьяіснасці падзвігу, калі ён кідаецца на амбразуру ДОТА. Паўфігура ў экспрэсіі”.

Падчас адкрыцця была агучана і вельмі важная думка кіраўніком Мінскага гарсавета Андрэем Бугровым:

“Мы прайшлі вайну з рознымі народамі плячо ў плячо, і ні разу не задаліся пытаннем, у каго якая нацыянальнасць. Нас аб’ядноўвала адна мэта — Перамога, якую мы здабылі. Але разам з тым заўсёды важна памятаць, што мы жывем, дзякуючы такім загінуўшым хлопцам, як Іон Солтэс. На нашай зямлі заўсёды будуць памятаць пра гэтых герояў”.

Застаецца дадаць, што гэты год — юбілейны і для самога Хізіры Асадулаева. Не так даўно яго віншавалі з 65-годдзем прадстаўнікі творчых саюзаў — пісьменнікаў і мастакоў. І мы далучаемся да тых віншаванняў, якія прагучалі ў гонар творцы.

Фота Таццяны МАТУСЕВІЧ

Фота Пётры ВАСІЛЕУСКАГА

Больш праваў — больш абавязкаў

30 красавіка ў Кобрыне адбылася Рэспубліканская нарада па тэме “Праблемныя пытанні пры выкананні работ на нерухомах матэрыяльных гісторыка-культурных каштоўнасцях катэгорыі “З”. У нарадзе бралі ўдзел міністр культуры Рэспублікі Беларусь Анатолій Маркевіч, начальнік ўпраўлення і аддзелаў Міністэрства і іх намеснікі Віталь Бейлін, Наталля Хвір, Наталля Лапаціна, Святлана Краюшкіна, Ірына Карловіч. Кіраўніцтва Брэсцкай вобласці прадстаўлялі старшыня аблвыканкама Юрый Шулейка і ягоны намеснік Генадзь Барысюк, начальнік упраўлення культуры Сяргей Панасюк, адказная за каардынацыю ўпраўленняў культуры вобласці Святлана Раманюк. Ад Кобрыншчыны былі старшыня райвыканкама Міхаіл Грышкевіч, намеснік старшыні Іван Карабка, начальнік аддзела культуры Валянціна Пакалюк.

Былі на нарадзе прадстаўнікі ад усіх абласцей краіны і горада Мінска, а таксама супрацоўнікі ААТ “Белрэстаўрацыя” і навукова-праектнага цэнтра “РЭСТАБІЛІС”. Пасля завяршэння работнай часткі нарады яе ўдзельнікі ўшанавалі памяць палеглых ў Вялікай Айчыннай вайне, усклаўшы кветкі да помніка вызваліцелям Кобрыншчыны.

Працяг тэмы — на старонцы 4

Сацыяльная рэклама “Наша культура”: вынікі конкурсу на лепшы малюнак

Днямі ў выставачнай зале “Акадэмія” Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў прайшло пасяджэнне журы творчага конкурсу на лепшы малюнак для сацыяльнай рэкламы “Наша культура”. Арганізатарамі конкурсу з’яўляюцца Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь і дзяржаўная ўстанова адукацыі “Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў”.

Прафесійнае журы разгледзела 217 работ і вызначыла пераможцаў конкурсу.

Першае месца прысуджана Юліі Касцюкевіч за працу “Свой край”.

Другое месца — Марыне Пяркоўскай за працу “Я люблю Беларусь”.

Трэцяе месца — Вользе Пілецкай за працу “Райскі сад”.

Узнагароджанне пераможцаў адбылося 6 мая бягучага года.

Фота Таццяны МАТУСЕВІЧ

Увага, конкурс!

У перыяд з 29 красавіка па 1 ліпеня 2021 года Міністэрства культуры сумесна з рэспубліканскім унітарным прадпрыемствам “Нацыянальная кінастудыя “Беларусьфільм” і рэспубліканскім грамадскім аб’яднаннем “Беларускі саюз кінамагарафістаў” праводзяць конкурсны адбор сінOPSISаў (сцэнарных заявак) фільмаў “Мая Беларусь”.

Мэтай дадзенага конкурснага адбору з’яўляецца пошук арыгінальных сінOPSISных канцэпцый для стварэння літаратурных сінOPSISаў і далейшай вытворчасці фільмаў па наступных намінацыях:

“Поўнаметражны фільм у гульнявой форме, які адлюстроўвае падзеі міжваеннага перыяду і гістарычнае значэнне ўз’яднання Заходняй Беларусі і БССР”; “Поўнаметражны фільм у гульнявой форме, пры-

свечаны 80-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў”;

“Поўнаметражны фільм у анімацыйнай форме, прысвечаны жыццю Усяслава Чарадзея”.

Удзельнікамі конкурснага адбору могуць быць грамадзяне Рэспублікі Беларусь, а таксама замежныя грамадзяне і асобы без грамадзянства, якія пастаянна пражываюць на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь.

Для ўдзелу ў конкурсным адборы да 30 мая 2021 года ўключна неабходна прадставіць заяўку і матэрыялы на электронны адрас Міністэрства культуры (ministerstvo@kultura.by, 14-04@kultura.by).

Пераможцы атрымаюць грашовую прэмію, а таксама права рэалізаваць падзелены сінOPSIS (сінOPSISную заяўку) у паўнаўвартасны літаратурны сінOPSIS пры падтрымцы арганізатара конкурснага адбору ў 2021 — 2022 гадах.

Падрабязную інфармацыю аб умовах удзелу можна знайсці на сайце Міністэрства культуры ў раздзеле “Конкурсы і мерапрыемствы”.

На здымках: падчас прэзентацыі ў БНТУ.

будучыя архітэктары з Таджыкістана, якія навучаюцца ў Мінску.

Прадстаўлены рашэнні можна ўмоўна падзяліць на дзве лініі. Першую складаюць праекты рэканструкцыі аднапавярховага адміністрацыйнага будынка, дзе існуе неабходнасць стварэння паўнаўвартаснага музея Хатыні, а другую — канцэпцыі развіцця музейнага комплексу, якія прадугледжваюць далейшае ландшафтнае ўдасканаленне ўсёй яго тэрыторыі. Агулам былі прадстаўленыя шаснаццаць праектаў рэканструкцыі адміністрацыйнага будынка і пяць варыянтаў канцэпцыі развіцця ўсяго мемарыяла.

Над праектамі працавалі больш за дваццаць студэнтаў кафедры архітэктуры. У аснову праектаў былі закладзеныя ідэі стварэння музея, прысвечанага ахвярам ге-нацыду. Між іншага, тут можна сустрэць рэаліза-

цыю ідэі стварэння экспазіцыі, якая перадусім звярталася б да маладой аўдыторыі, паказвала жыццё дзіцяці ў вёсцы да і пасля з’яўлення акупантаў. Акрамя выставачнай прасторы, праекты прадугледжваюць узнікненне лекцыйнай залы, кнігарні і іншых інфраструктурных памяшканняў.

Паводле вынікаў прэзентацыі паміж кіраўніцтвам Беларускага нацыянальнага тэхнічнага ўніверсітэта і адміністрацыяй мемарыяльнага комплексу “Хатынь” было падпісанае пагадненне аб супрацоўніцтве. Таксама былі вынесеныя падзякі за ўнёсак у патрыятычнае выхаванне моладзі: ад Мінскага абласнога выканаўчага камітэта — Беларускаму нацыянальнаму тэхнічнаму ўніверсітэту, і ад Міністэрства адукацыі — дырэктару мемарыяльнага комплексу “Хатынь” Артуру Зельскаму.

К

(Заканчэнне.
Пачатак на старонцы 2.)

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ,
наш спецкар,
Мінск — Кобрын —
Мінск / Фота аўтара

Гістарычны цэнтр Кобрына.

У фая Палаца культуры.

Больш праваю — больш абавязкаю

Падчас інспекцыйнага агляду.

Народная культура — у прырытэце.

Нарада пачалася з інспекцыйнага агляду аб'ектаў гістарычнага цэнтра Кобрына. Агляд суправаджаўся аповедамі пра тое, з якімі праблемамі сутыкнуліся рэстаўратары, працуючы на гэтых аб'ектах, якімі прычынамі яны кіравалі ў сваёй працы, якія наладжаныя стаўкі паміж дзяржаўнымі ўстановамі і арандатарамі, а таксама тымі, хто валодае будынкамі, што ўяўляюць гісторыка-культурную каштоўнасць, на правах уласнасці. Хтосьці, прыдбаўшы ва ўласнасць такі аб'ект, рупіцца пра тое, каб будынак, атрымаўшы новую функцыю, захаваў гістарычныя абліччы, і дзеля гэтага шчыльна кантактуе з уладнымі структурамі і “Белрэстаўрацыяй”. Хтосьці лічыць, што са сваёй уласнасцю можа рабіць што заўгодна, і бессаромна перааробляе гістарычны інтэр'еры і вонкавае аблічча на свой капітал. А ёсць і такія, што паставіўшы вакол сваёй уласнасці агароджу, забывае пра будынак на доўгія гады. Не тое, што пра рэстаўрацыю не рупіцца, але нават неабходнай кансервацыі, каб перадухліць далейшае разбурэнне, не робіць. Як кажуць у такіх выпадках, ні сабе, ні людзям.

Гэта пра арандатараў ды ўладальнікаў. Але здараюцца сітуацыі, калі і прадстаўнікі кантралюючых устаноў паводзяць сябе, скажам так, не надта карэктна. Гібеў помнік культуры, пакуль быў ва ўласнасці мясцовых уладаў, і нікому не было да гэтага справы. А вось з'явіўся гаспадар-уласнік, распачаў выратаванне аб'екта — кансервацыю/рэстаўрацыю, і звальнаецца на ягоную галаву зграя прыватных. Так здзяўбуць, што рукі апускаюцца: ўжо й не рады гаспадар, што за справу гэтую ўзяўся.

ЮРЫДЫЧНЫ ЧЫНІК

Нарада якраз і мела за моту вырашаць юрыдычныя чыннікі сістэмы, якія б гарантавалі гістарычным аб'ектам захаванасць пры наданні новых функцый і спрацілі б стаўкі ўладальнікаў ці арандатараў аб'ектаў з дзяржаўнымі структурамі. Акрамя таго, удзельнічаў нарады азнаёмліў са змяненнямі заканадаўства ў кантэксце падрыхтоўкі праекта Закона Рэспублікі Беларусь “Аб змяненні Кодэкса Рэспублікі Беларусь аб куль-

туры”. З дакладам на гэту тэму выступіў Віталь Бейлін.

Даклад ахопліваў тэмы “Ахова культурна-гістарычнай спадчыны”, “Пераасоўванне культурных каштоўнасцяў”, “Арганізацыя і правядзенне культурных мерапрыемстваў”, а таксама — “Творчыя саюзы”, “Бібліягэчная справа”, “Музейная справа”, “Кінематаграфія”, “Народныя мастацкія рамесці”, “Матэрыяльна-тэхнічная база арганізацый культуры”.

Зразумела, што прысутныя спачатку засяродзіліся на першым раздзеле. Ды і збіралася нарада, каб абмеркаваць у прафесійным асяродку стан нерухомых аб'ектаў гісторыка-культурнай спадчыны і праблемы іх адаптацыі да рэальнага сённяшняга дня, калі ў наяўнасці ўжо які ні ёсць, але прыватны капітал, і частку адказнасці за захаванне культурнага патэнцыялу краіны дзяржава можа пераключыць на плечы прыватнага інвестара. І зробіць гэта трэба так, каб укладчы грошы ў карысную грамадскую справу, інвестар меў і сваю выгоду.

ЧЫЯ ПРЭРАГАТЫВА?

Прапануюцца змяненні парадка выканання работ на гісторыка-культурных каштоўнасцях катэгорыі “3” у мэтах яго спрашчэння. Нагадаю, што ўсяго каштоўнасцях катэгорыі чатыры. “0” — гісторыка-культурныя каштоўнасці, уключаныя ў Спіс сусветнай спадчыны, а таксама аб'екты, для якіх такая перспектыва ў большай ці меншай ступені верагодна. “1” — аб'екты міжнароднага значэння. “2” — тое, што мае значэнне ў нацыянальным маштабе. І “3” — гісторыка-культурныя каштоўнасці рэгіянальнага, інакш кажучы — мясцовага, значэння. Зразумела, што апошняя катэгорыя па колькасці ўключаных у яе аб'ектаў самая шматлікая. Сёння, паводле заканадаўча зацверджанай з'яўдзёнкі, усё пытанні, датычныя лёсу каштоўнасцяў мясцовага класу, вырашаюцца ў Мінску, у Міністэрстве. Па кожнаму паперу ўладальніку ці таму, хто хоча ім стаць, трэба выпраўляцца ў сталіцу.

Цяпер жа Мінскі гарадскі і абласныя саветы па пытаннях гісторыка-культурнай

спадчыны, створаныя пры аб'яўчэнні Мінгарвыканкама, змогуць прымаць рашэнні, якія раней былі прэрагатывай рэспубліканскіх органаў кіравання. Так, абспіраючыся на аргументацыю навукоўцаў, яны змогуць вырашаць адбудоўваць той ці іншы аб'ект катэгорыі “3”, дазваляць або не дазваляць ягоную рэканструкцыю/мадэрнізацыю; зрэшты, даваць дазвол на разборку будынка, калі ён, напрыклад, знаходзіцца ў аварыйным стане.

Мінскі і абласныя выканкамы будуць узгадняць навукова-праектную дакументацыю на выкананне рамонтна-рэстаўрацыйных работ на аб'ектах катэгорыі “3”. Працаваць жа саветы будуць паводле рэгламенту, зацверджанага Міністэрствам культуры. Правам надаваць аб'ектам статус гісторыка-культурнай каштоўнасці ці пазбаўляць іх гэтага статусу будзе надзелена толькі загадае Міністэрства. Пакуль вырашаць, што на іх зямлі з'яўляецца каштоўнасцю, могуць мясцовыя ўлады. Але цяпер, як бачым, гэта стане прэрагатывай рэспубліканскага кіраўніцтва.

Прапануюцца вярнуць Міністэрству культуры і мясцовым органам улады функцыі па аглядзе нерухомых матэрыяльных гісторыка-культурных каштоўнасцяў з выдачай пралісанія ў тым выпадку, калі стан утрымання аб'ектаў незадавальняючы.

Прапанавана дапоўніць паўнамоцтва мясцовых выканаўчых і распараджальных органаў. На іх будзе ўскладзена функцыя забеспячэння выканання

ўсталяваных праектамі зон аховы рэжымаў утрымання і выкарыстання тэрыторый і зон аховы гісторыка-культурных каштоўнасцяў, а таксама фармаванне комплексу мерапрыемстваў па ахове гісторыка-культурнай спадчыны ў рамках рэалізацыі рэгіянальных, абласных і раённых праграм і забяспячэнне іх выканання.

ШТО ВЫКЛІКАЛА ДЫСКУСІЮ?

Удакладняюцца пытанні правядзення рамонтна-рэстаўрацыйных работ на нерухомых матэрыяльных гісторыка-культурных каштоўнасцях. Дзеля спрашчэння парадку правядзення работ па забеспячэнню належнага стану гісторыка-культурных каштоўнасцяў будзе дазволена выкананне прац па бігучым рамоне на згаданых вышэй аб'ектах толькі на падставе праграм работ без распрацоўкі навукова-праектнай дакументацыі. Вось гэтая тэза выклікала на нарадзе дыскусію. Нежк страшнавата аддаваць гістарычную каштоўнасць у рукі звычайных будаўнікоў, не маючых досведу ў такой спецыфічнай працы як рэстаўрацыя...

Сама ідэя перадачы мясцовай уладзе часткі паўнамоцтваў у галіне аховы спадчыны, якія раней маюць належаць сталіцы, здаецца, прызначаная не выклікае. Пытанне ў іншым: ці здолеюць рэгіёны, дзе культурная сфера знаходзіцца ў стане перманентнага кадравага голаду, якасна выконваць ускладзеныя на іх абавязкі і разумна скарыстоўваць перададзеныя ім правы. Выступаючы ў

дыскусіі гаварылі пра тое, што лягчэй стане інвестару, патэнцыяльнаму арандатару ці ўладальніку аб'екта гісторыка-культурнай спадчыны, бо цяпер многія пытанні будуць вырашаць на месцах — гэта значыць, больш аператыўна, без марнатраўства часу, меншай колькасцю афіцыйных папер. Але ў сітуацыі, калі ў рэгіёнах не стае дасведчаных у справе рэстаўрацыі архітэктараў, дасведчаных у гісторыі навукоўцаў і іншых неабходных спецыялістаў, саветы па пытаннях гісторыка-культурнай спадчыны магчыма давядзецца фармаваць з бібліятэкараў і металыстаў Дамой культуры, у якіх, дарчы, і сваёй працы вышэй за дах. Гэта не толькі магчыма, але і верагодна, бо ствараць новыя вакансіі ў рэгіянальных установах культуры пры выкананых Міністэрства намеру не мае. Давядзецца дадаткова загрузіць працай кадры існуючыя.

КАДРАВЫ АКЦЭНТ

Галоўны архітэктар праекта праектнага філіяла ААТ “Белрэстаўрацыя” Андрэй Карпук з гэтай нагоды прапанаваў перш чым перадаваць паўнамоцтвы рэгіёнам, падрыхтаваць кадры, здольныя гэтыя поўнамоцтвы эфектыўна скарыстаць. Скажам, на базе Інстытут павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў можна было б наладзіць навучанне спецыялістаў, якім давядзецца рэалізоўваць у паўсядзёнай працы новыя палажэнні Кодэкса аб культуры.

Наталля Хвір нагадала, што цяпер мясцовым уладам акрамя клопату аб належным стане помнікаў культуры давядзецца яшчэ і весці маніторынг рынку нерухомасці. Не чакаць, што нехта заявіцца і абвясціць аб намеры прыдбаць той ці іншы гістарычны будынак пад кавярню ці крану, а самім шукаць патэнцыяльнага ўласніка, якому паводле ягоных маральных і дзелавых якасцяў можна перадаць у валоданне культурную каштоўнасць, не хвалючыся за яе лёс. Ды трэба думаць, як таго чалавека яшчэ і зашчыніць.

Міністр паабяцаў улічыць гэтыя і іншыя меркаванні пры далейшай працы над Кодэксам.

P.S.

Па вялікім рахунку сама гісторыя — прыклад таго, што можа здарыцца, калі гістарычная каштоўнасць трапіць не ў трыя рукі. Хай бы мясцовыя ўлада і ў Кобрыне, і ў іншых гарадах Беларусі, памяталі пра гэта і рупіліся, каб гістарычныя каштоўнасці трапілі толькі ў чыстыя рукі. І зноў жа правы даленыя для таго, каб лепей выконваліся абавязкі. Абавязак у далейшым выпадку — рупіцца пра спадчыну.

Пошук вядзе батальён...

Месца дыслакацыі — зямля Беларусі

Вайна — гэта страшна. Гэта смерць, гэта стра- ты блізкіх і сяброў, гэта татальнае руйнаванне. Вайна — гэта катастрофа. За сваю тысячага- довую летапісную гісторыю беларуская зямля не раз становілася арэнай узброеных канфліктаў. Часам, пасля варажой навалы, край нагад- ваў пустку. Бо ні ад гарадоў, ні ад жыцароў не заставалася і следу. Таму першыя асацыяцыі пры слове ваяр, войска — гэта парахавы дым, выбухі, слёзы, магілы...

Больш за чвэрць стагоддзя таму ва Узбро- енных сілах Рэспублікі Беларусь з'явілася ўнікальная воінская часць — 52-гі спецыялі- заваны пошукавы батальён. Але на яе ўзбра- енні — не аўтамат-кулямёт, а археалагічны рыштунак — рыдлёўка, пэндзаль, металадэ- тэктар. Мэты гэтага батальёна — самыя выса- кародныя.

Зміцер ЮРКЕВІЧ

ВЕХІ ГІСТОРЫІ

Афіцыйная гісторыя стварэння батальёна пра- пісана так. “30 лістапада 1994 года Прэзідэнт Бела- русі Аляксандр Лукашэнка падпісаў Указ № 231 “Аб палітычных працах па ўве- каўчэнні памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр войнаў у Рэ- спубліцы Беларусь”, паводле 2-га пункта якога даручыў: “Міністэрству абароны Рэ- спублікі Беларусь у месячні тэрмін... за кошт колькасці войскаў сфарміраваць спе- цыялізаванае воінскае фар- міраванне (батальён да 200 чалавек) для правядзення пошукавай працы, звязанай з увекаўчэннем памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр войнаў, і арганізаваць яго дзейнасць. 16 студзеня 1995 года начальнік Галоўнага штаба Узброеных сіл Рэ- спублікі Беларусь падпісаў Дырэктыву № 5/03, павод- ле якой 1 сакавіка 1995 года быў створаны 52-гі асобны спецыялізаваны пошукавы батальён (в/ч 28443)”.

Сухімі словамі даку- мента, задачы батальёна акрэслены так:

“...пошук загінулых і зніклых без вестак у га- ды войнаў ваенных і гра- мадзянскіх ахвяр войнаў; узаемны са службовымі асобамі мясцовых органаў улады і ваенных камісары- ятаў у раёнах правядзення пошуку; усталяванне зно- сін са службовымі асобамі архіваў і музеяў, грамадскіх аб'яднанняў і грамадзяна- мі дзеля выяўлення месцаў няўлічаных ваенных паха- ванняў; вызначэнне імёнаў загінулых ваенных і грама- дзянскіх ахвяр войнаў.”

За прамінулыя гады дзейнасці батальёна вель- мі часта траплялі ў сюжэты навін беларускага тэлеба- чання. А таксама фактыч- на не сыходзіць з палос рэгіянальных СМІ. Бо по- шук вядзешча па тэрыто- рыі ўсёй краіны, з ранняй вясны да першых мара- зоў. Калі ж паявы пра-

цы праводзіць становіцца немагчыма з-за неспры- яльных умоў надвор'я, пошукі перамяшчаюцца ў архівы. Таму, па-сутнасці, гаворка ідзе пра няспын- ную працу, няспынны по- шук гэтага батальёна. Што казаць, здараецца, што выпадкова пры правядзенні будаўнічых работ раптоўна знаходзіць чалавечыя па- рэшткі ці зброю. Прыкла- дам, у студзені 2019 года такія працы праводзіліся на месцы былога гета ў Берасці. Дарэчы, пісала ў свой час пра пошуковую дзейнасць батальёна і на- ша газета (гл. “К” № 25, 2011 год). І не проста пі- сала. Напачатку лета 2011 года карэспандэнт газеты Кастусь Антанавіч прымаў удзел у пошуковых раскопках, якія праводзіліся на месцы баёў у некалькіх кіламетрах ад Фаніпаля, пад Мінскам.

На сённяшні дзень аса- боў склад 52-га спецыялі- заванага пошукавага батальёна, якім камандуе падпалкоўнік Аляксандр Трубека, налічвае 80 чала- век. Гэта і тыя, хто патра- піў у войска па прызыву, і тыя, хто, адслужыўшы належны тэрмін, застаўся на кантракте. Падбор ка- раў праводзіць непасрэдна камандаванне батальёна, бо будучы падначале- ныя павінны адпавядаць даволі высокім стандар- там — інтэлектуальным і фізічным. Пасля прызы- ву вайскоўцы праходзяць пачатковую і агульна- вайсковую падрыхтоўку, вучацца працаваць з ме- талашукальнікамі, атрым-

На здымках: няспынная праца пошукавага батальёна.

саваная ў 1919 годзе, за- ймаецца зборам даных аб нямецкіх вайсковых паха- ваннях у замежжы, працый па іх захаванню і догляду, арганізуе міжнароднае су- працоўніцтва ў гэтай галі- не.

Чытаючы публікацыі пра вынікі дзейнасці бата- льёна, міжволі падзяляеш іх на некалькі асноўных гістарычных перыядаў.

ФРАНКА-РАСІЙСКАЯ ВАЙНА 1812 ГОДА

24 чэрвеня 1812 года інтэрнацыянальная вой- скі французскага імпера- тара Напалеона Банапартэ перайшлі Нёман і пачалі свой паход па землях было- га ВКЛ. На памяць аб тых часах у беларускай зямлі за- сталіся незлічоныя магілы ваяроў варагуючых бакоў. Час ад часу, выпадкова, або ў выніку мэтанакіравана- га пошуку, такія пахаванні становяцца вядомымі. Так, у 2005 — 2007 гадах, вай- скоўцы 52-га спецыялізавана- га пошукавага батальёна знайшлі рэшткі 224 фран- цузскіх вайскоўцаў, загіну- лых блізу вёскі Селішча, Вілейскага раёна. Іх рэшткі перапахавалі на вясковых могілках у вёсцы Студзён- ка, на Барысаўшчыне, по- бач з якой, на месцы бітвы паміж французамі і рускімі ў лістападзе 1812 года, здаў- на існуе мемарыяльны ком- плекс “Брылёўскае поле”.

ПЕРШАЯ СУСВЕТНАЯ ВАЙНА. 1914 — 1918 ГАДЫ

Гэта вайна на чатыры гады пераўтварыла тэрыто- рыю Беларусі ў палігон вы- шчленна адносінаў паміж самымі буйнымі імперыямі свету. Як вядома, нічога добрага ад гэтага бразга- тання зброяй кажаць не да- водзілася. Прыфрантавая паласа, якая лязом разрэ- зала тэрыторыю Беларусі па лініі Пінск — Дзвінск, была выпалена і зруйна- вана ўшчэнт. Памяткі пра тую вайну захаваліся і да гэтага часу. Прыкладам, у прыфрантавой вёсцы За- лужжа (Ляхавіцкі раён), на беразе Шчары, амаль у кожным двары ёсць бе- тонны ДАК. А ледзь-ледзь ваяроў варагуючых бакоў — нібы шнары, пераразаюць стратэгічныя ўзвышшы, да якіх пакуль не дабра- лася земляробчая тэхніка. У гэтай вайне страты ўжо ішлі на многія мільёны. І не маляла частка з вайскоў- цах абодвух бакоў знайшла апошні спачын у беларус- кай зямлі. У адрознненне ад нямецкіх пахаванняў, якія няблага захаваліся і дагя- даюцца, пахаванні ваяроў расійскай арміі, сярод якіх было нямяла беларусаў, або канчаткова зніклі з твару зямлі, або, часам, на іх мес- цы хавалі ваяроў пазней- шых часоў. Прыкладам, у

вёсцы Грушаўка (Ляхавіцкі раён), на месцы сённяшня- га мемарыяла савецкім вайскоўцам, у часы Пер- шай сусветнай вайны бы- лі вайсковыя могілкі. Пра гэта сведчаць знойдзеныя многа архіўныя дакументы. Але клопатам батальёна і энтузіястам розных пошу- кавых клубаў з мэтай до- гнага ўшанавання памяці вядзешча архіўны і палявы пошук. І вынікі сціплым не назавеш. Дарэчы, карыстаючыся нагодай, хочацца звярнуць увагу кіраўніцтва батальёна на вёску Пагарэльцы Нясвіж- скага раёна. Там, на могіл- ках, пад сіратлівым старым металічным крыжам, ма- ецца немалое па памерх войскае пахаванне часоў Першай сусветнай вайны. Па ўсёй верагоднасці рас- ійскае.

ДРУГАЯ СУСВЕТНАЯ ВАЙНА. 1939 — 1945 ГАДЫ

Але ні ў якое параўнан- не з папярэдняй не ідзе на- ступная вайна, якая стала сапраўднай нашай нацы- янальнай трагедыяй. Мала якую сям'ю яна не закра- нула тым ці іншым чынам. І вайна тая мала нагадвае карцінкі з поўных сучас- ных мастацкіх стужак. Ко- лья на нашай зямлі загі- нула цывільных асобаў, колькі вайскоўцаў, — ду- маецца, ніхто ўжо не да- сць дакладнага адказу. Ды што казаць, калі нават знаход- дзячы шматлікія пахаванні савецкіх ваяроў, толькі ў выключных выпадках уда- цца ўстанавіць іх імёны. Збольшага ж справядзачы выглядаюць так: “Поиско- вый батальён увековечил имена 3 166 неизвестных защитников Отечества” “1 914 погибших при защите Отечества и жертв войн. Правда, вернуть из вечно- го забвения и установить фамилии, имена, сведения о семье, месте рождения и призыва, удалось лишь 55 из них”. За гэтымі лічбамі бачныя акопы той вайны, — ніхто і ніколі ўжо не да- ведаецца пра тое, хто былі астатнія асобы. Ніхто так і не скажа, дзе і як загіну- лі іх бацькі, дзяды, браты, сёстры, дзеці. Але ж людзі шукаюць, чакаюць, спа- дяюцца.

Таму хочацца выка- заць падзяку людзям, якія чвэрць стагоддзя вяртаюць памяць пра тых, хто не вяр- нуўся з вайны або стаў біз- звольнай ахвярай падзей лі- халецця XX стагоддзя. Тым, хто руліва аднаўляе яе па пясчынках, хто нясе над- зею.

“Таварыш мой, успомні

Чым далей у часе адступаюць падзеі Другой сусветнай вайны, тым больш манументальным бачыцца падзвіг нашага народа ў барацьбе з фашызмам.

На захопленай ворагам беларускай зямлі стаў разгортвацца магутны партызанскі рух. Ён падрываў тыл праціўніка, трымаў яго ў пастаянным напружанні, перашкаджаў бесперабойнай пераборсцы жывой сілы тэхнікі захопнікаў. Партызаны вызвалілі ад акупантаў значныя тэрыторыі і ўзнаўлялі там савецкую ўладу. Да канца 1943 года на акупаванай тэрыторыі Беларусі налічвалася больш за 20 партызанскіх зон. Яны кантралявалі каля 60 працэнтаў нашай зямлі.

Партызанскай зонай стаў і Клічаўскі раён з яго вялізнымі ляснымі масівамі і непраходнымі балотамі. З першых дзён вайны наш край быў цэнтрам партызанскага супраціўлення на Магілёўшчыне. Першы партызанскі атрад сфармавалі 14 ліпеня 1941-га. 20 сакавіка наступнага года быў разгромлены апошні на тэрыторыі раёна нямецка-паліцэйскі гарнізон. Раён перайшоў у рукі партызан. З красавіка 1942 года ў раёне была ўстаноўлена Савецкая ўлада. Пачалі дзейнічаць райкам партыі (раней — падпольны), райвыканкам, усе сельскія Саветы.

Так фармавалася Клічаўская партызанская зона. Яна стала самай буйной па колькасці партызан, якія яе абаранялі — 18 тысяч байцоў. Зона займала каля 3 тысяч квадратных кіламетраў (тэрыторыя раёна — 1,8 квадратных кіламетра). Пад аховай партызан па вёсках і ў сямейных лагерах знаходзілася больш за 70 тысяч мірных жыхароў. Гітлераўцы не маглі з гэтай зямлі зладзіць 5 магутных блакад, знішчылі 69 вёсак.

Пра падзвігі партызан можна пісаць бясконца. Пласт дакументальных матэрыялаў і успамінаў выдаюцца — велізарны. Але ў гэтай публікацыі хачу спыніцца на падзвігу медыцынскіх работнікаў, якія без самых неабходных медыкаментнаў, інструментаў і перавязачных сродкаў рабілі аперацыі, ратавалі жыцці тысячам партызан і мірных жыхароў.

ДНЁМ І НОЧЧУ

У ліпені 1941-га пацягнуліся па беларускіх дарогах адступаючыя часткі Чырвонай Арміі і асобныя групы ваеннаслужачых, што трапілі ў акружэнне ці адсталі ад сваіх. Сярод іх было нямяла параненых. Таму невялікая сельская бальніца ў Бацэвічах стала ваенным шпіталем, дзе ўтрымліваўся 41 баец. Нягледзячы на рэальную пагрозу расправы з боку нямецкага ўлад, усеў персанал бальніцы застаўся на сваіх месцах.

З успамінаў В.А. Ціхамірава, Героя Савецкага Саюза, былога камандзіра 12-й партызанскай кавалерыйскай дывізіі імя Сталіна:

“З аперацыйнага стала ўбачыў маладою жанчыну, якая (я потым даведаўся) была фельчарам Бацэвічскай бальніцы — Ася Саламонаўна Ноткіна (Гурэвіч), жонка хірурга гэтай жа бальніцы Льва Маісеевіча Гурэвіча...”

...Медыцынскі персанал працаваў днём і ноччу... Нягледзячы на пагрозу смерці Гурэвіч тайком прыходзіў у бальніцу і рабіў аперацыі. Калі праз Бацэвічы праходзіла нямецкая вайсковая частка, тхосці наведанні фашыстам пра нашых параненых у бальніцы. Нянькі і медсёстры знайшлі каня з падвой і давезлі нас у Кострычы...”

Налышла восень 1941 года. Дзякую медперсаналу: многія параненыя салдаты не толькі акрыялі, але і змаглі ўстанавіць сувязь з першым на Клічаўшчыне партызанскім атрадам. Восем цяжкапараненых байцоў эсаўцы ўсё ж здолелі расстраляць. А Леў Гурэвіч стаў партызанам. Быў добрым урачом і адважным воінам. На вялікі жаль, загінуў ад варажэй кулі.

Трагічна закончыўся і лёс медработнікаў Клічаўскай бальніцы. Па даносе карнікі схпілі галоўнага ўрача Аляксандра Урублёўскага і медыцынскіх сястэр Улянну Бай, Настассю Ачыновіч за тое, што яны дапамагалі параненым чырвонаармейцам у “бярозавым лазарэце” ў гаі за ракой. Усе былі забітыя.

Са слоў В.А. Ціхамірава: “Таварыш мой, сябра мой на зброі, пабрацім на пакутах! Успомні імёны медыкаў, якія ратавалі нашы жыцці. Распавядзі сваім дзецям і ўнукам пра іх мужнасць, адданасць і любоў да сваіх воінаў. Пакаліся ім да зямлі...”

ЛЯСНЫЯ ШПІТАЛІ

Спачатку медыцынскае абслугоўванне партызан у лесе наладжвалася стихійна. Восень і зіма 1941-га былі найбольш цяжкімі. Высокапрафе-

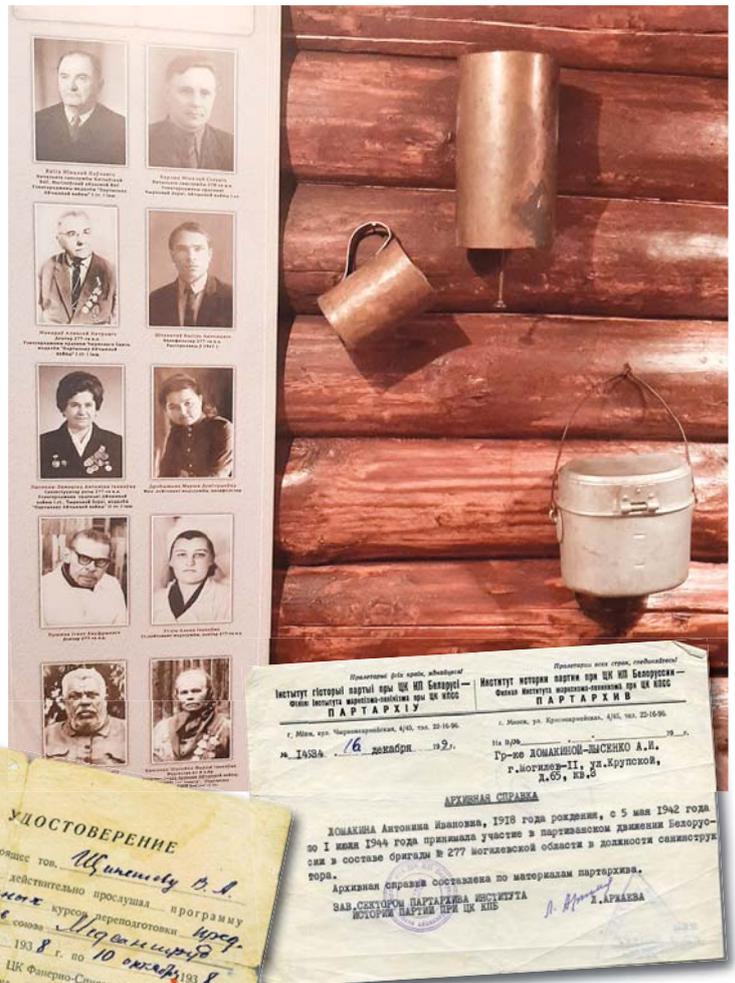
сійных урачоў, натуральна, не ставала. Да прыкладу, медсанчастку самага бяздольнага 208-га атрада доўгі час узначальвала медсястра Ганна Іосіфаўна Астроўская, а галоўным урачом 277-га атрада быў санінструктор Ілля Яфімавіч Жыцелю.

Хранічна не хапала лекаў і перавязачных матэрыялаў. Замест ваты выкарыстоўвалі мох, для бінтоў рвалі бялізну. Праблемай стала эвакуацыя параненых з месца бою. Па лясных і балотных сцежках для эвакуацыі аднаго хворага на

10 — 15 кіламетраў

раў патрабавалася каля 12 чалавек.

Назва толькі некалькіх медыцынскіх работнікаў, якія наладжвалі сувязь з аптэкамі, змагаліся і лячылі партызан. Гэта Алена Буняўская, Яўгена Іосіфаўна Малашкевіч, Тацыяна Сямёнаўна Філончык, Антон Міхайлавіч Капскі, Мікалай Паўлавіч Кніга. Так, многія не хапала. Аднак ніхто не апуская рук. З лівідзашыяй фашысцкага гарнізона ў Клічаве 20 сакавіка 1942 года завяршылася вызваленне раёна ад нямецка-фашысцкіх акупантаў. На пэўны час уся Клічаўшчына стала выплываючай савецкай зямлі ў фашысцкім тыле. Карыстаючыся момантам, партызанскія медыкі сабралі ўсё, што засталася ў разрабаваных ворагам амбулаторыях і бальніцах. У лесе абсталявалі некалькі зямлянак, прытасавалі іх пад пакрыўку і палаты для хворых. Медыкі працягвалі заздросную вынаходлівасць: з дапамогай мясцовых умельцаў выраблялі ў высока-

Архіўныя даведкі В. А. Шчэпетава і А. І. Ламакінай.

фа Васільеўна Паўлавец, 278-га — Мікалай Паўлавіч Кніга, 113-га — Уладзімір Фаміч Куржановіч. У 113-м атрадзе пачалі працаваць урач-хірург Ілля Іванавіч Астапенка і медсястра Ніна Аляксееўна Патапава, у 128-м — медсястра Марыя Еўдакімаўна Маркава, у 620-м — Агенія Сцяпаняўна Стараворская, якая потым узначаліла санчастку 720-га атрада.

ЗАГАД БЫЎ ВЫКАНАНЫ

Вольны Клічаўскі раён нямецкай карнікі вырашылі залушыць у блакадным кольцы. У апошні дзень ліпеня 1942 года фашысты кінулі супраць партызан некалькі вайсковых частак, бронемашыны, авіяцыю. Гэта была не першая блакада Усакінскага партызанскага плашадарма. Не першая і не апошняя. І можна было б пра яе не гадваць, але хачоцца прывесці прыклад самаадданага падзвігу двух партызанскіх медыкаў, здзейсненага ў тыя дні. Ля вёскі Макаўе пры прарыве вогненнага кольца 128-мы

партызанскі атрад, якім камандыраў Васіль Паўлавіч Свістуню, адбіваўся ад праціўніка і ніяк не мог перабазіраваць у больш бяспечнае месца сваю санчастку. Камандзір прымае рашэнне пакінуць 27 параненых байцоў сярод усакінскіх балот пад наглядом урача Патроўскага, медсястры Маркавай і камандзіра роты Леаніда Цімаховіча. З медыкаментнаў не было амаль нічога, са зброі — вінтовак Цімаховіча. У якасці аховы для параненых было выздзелена яшчэ тры партызаны з ручным кулямётам і дзвюма вінтоўкамі. Атрад адышоў, стрэліма адцягваючы праціўніка ад часовага лазарэта сярод балот...

З успамінаў Л.В. Цімаховіча, камандзіра 128-га партызанскага атрада: “Гэта былі самыя цяжкія дні ў маім жыцці. Каб не трапіць у рукі карнікаў, мы перацягнулі параненых на выспе сярод забалочанага лесу. Патроўскі і Маркава неадступна сачылі за хворымі. Замест ваты выкарыстоўвалі мох, замест бінтоў — маладою лістоў падарожніка і волькі, кармілі іх ягадамі і ершамі, лясным часнаком і шчаўем. Час ад

імяны медыкаў!”

Подзвіг урачоў
Клічаўшчыны
падчас акупацыі

Інтэр'ер медыцынскай зямлянкі.

часу рабілі вылазкі на палі ля вёсак Бярозавае балота і Вялікая Старына, каб накіраваць маладой бульбы. Зайці ў вёску было немагчыма, бо пасля блакады немцы паўсюдна ўзнаўлялі свае гарнізоны. Становішча пагоршылася, калі Пірожнікаў, Клочкоў і Язвін адправіліся ў вёску Бацэвічы за соллю і... не вярнуліся. Хтосьці выказаў меркаванне, што яны трапілі ў рукі паліцыі і пад катаваннямі моцна прагаварыліся, і тады нашаму лазарэту будзе крышка. Да таго ж, нашы байцы, ідучы ў Бацэвічы, забралі з сабой кулямёт і дзве вінтоўкі. Мы засталіся амаль безбароннымі. Ашукалі новы прытулак. Амаль суткі нашы ўрачы і я пераносілі параненых, узводзілі намёт. Хтосьці сплёў рыбалоўную прыладу. Уюны і карасі са шчаўнем падавалі самыя вятанчаныя стравы. Здавалася, ад лыжкі-другой гэтага несалёнага варыва хворыя на ваках набірліся сілы. На твары пачалі з'яўляцца ўсмешкі.

Дзе былі партызанскія атрады, мы не ведалі. Наладзіць разведку не маглі, бо 27 чалавек трэба было накарміць, перавязчы, схваць ад дажджу, але ў першую чаргу — ад варожэга вока. А гітлераўцы бяшчэнтавалі ў наваколных вёсках. Забівалі людзей, палілі хаты, здеквалі дымам, чуліся крыкі. Каманелі, сціскаліся нашы сэрцы ад таго, што нічым не маглі дапамагчы людзям. Мы і самі нагадвалі тады загнаных у кут мышы. Варта было фашыстам выпадкова збочыць з дарогі, што вяла з Макаўя на Бацэвічы, як нас малі зайці і пусціць у расход.

Таварышы паступова напярэўлялі. Асобныя самі сталі дапамагаць нам у доглядзе за хворымі. Стала

крыху лягчэй. Набліжаўся верасень. Час быў задумацца пра больш надзейны прытулак.

У апошнія жніўняскія дні Марыя Еўдакімаўна хардзіла да хутару Паббочак капаць бульбу і выпадкова сустрэла разведчыкаў з 208-га партызанскага атрада. Яны паведамілі, што клічаўскія партызаны вырваліся з блакады і базуюцца цяпер у лясах Кіраўскага, Бяльніцкага і Бярэзінскага раёнаў. Наш 128-мы атрад знаходзіцца ў вёсцы Краснае за шашой Мінск — Магілёў. Там абсталюваны партызанскі аэрадром. Параненых можна перапраўляць на лясчэне ў Маскву. Гэтыя звесткі ўзбадзёрлы нават самых слабых. Выршылі дабраца да Краснага. Разведчыкі дапамаглі нам знайсці ў вёсцы Зарэчча некалькі падвод. Нам трэба было пераадолець на варожых тылах каля 80 кіламетраў, перабрацца праз шашу. Было няпроста, але мы дасягнулі пастаўленай мэты... Асобныя параненыя былі яшчэ слабымі, аднак

ніхто не памёр. У гэтым, безумоўна, вялікая заслуга ўрача Віктара Барысавіча Пятроўскага і медсястры Марыі Еўдакімаўны Маркавай. Загад камандзіра быў выкананы. Я здаў параненых у санчастку і зноў прыняў сваю баявую роту”.

ДАПАМОГА ВЯЛІКАЙ ЗЯМЛІ

Простыя словы, за якімі — подзвіг. Пятроўскі, Маркава і Цімаховіч выратавалі 27 жыццяў. Самаадданасць, пачуццё абавязку, узаемавыручка па загадзе не з'яўляюцца. Ці ж загадваў хтосьці Марыі Жук з вёскі Ваевічы і яе дзеям ратаваць у блакадныя дні партызана Краснова з 152-га атрада? Не, канешне. Яны падабралі цяжкапараненага на полі бою, схавалі, кармілі і лячылі пакуль у раён не вярнуліся партызаны.

Але як бы там ні было, а ўрачоў не хапала параненым.

Пісьмо сакратара
Клічаўскага РК РП(б)Б
Я.І. Заіца ў ЦК КП(б)Б:

“Верасень 1942 г.

Адсутнасць у Клічаўскім раёне медыцынскіх работнікаў і, тым больш, кваліфікаваных, ставіць у выключна цяжкае становішча насельніцтва, якое пачынае хварэць. Наяўнасць медперсоналу ў партызанскіх атрадах на прычыне іх слабай кваліфікацыі не можа забяспечыць сур'езнай медыцынскай дапамогай атрады і насельніцтва. Дастаткова зазначыць, што самае дробнае раненне застаецца без належнай дапамогі, вядзе ў выніку да кепскага сыходу, што не можа не ўплываць на маральны стан байцоў. Для забеспячэння кваліфікаванай медыцынскай дапамогай просьба камандзіраваць у наша разведжэне аднаго хірурга хача б з мінімумам хірургічнага інструментарыя, перавязачнага матэрыялу, эфіру, хлараформу, стэрэлізатара (невялікі аўтаклаў). Трэба і малая ўцёпленая палатка”.

Да ліста быў прыкладзены спіс неабходнага, складзены ўрачом Мікалаем Кнігам. Неўзабаве прыляцеў самалёт. Вялікая Зямля выканалася просьбу партызан. Дарэчы, прылёт савецкіх самалётаў для партызанскіх медыкаў быў святам. Лётчыкі разам з баявымі грузамі дастаўлялі медыкаменты і інструментарый, а забіралі параненых.

А РУКУ ВЫРАТАВАЛІ

З дзёння М.П. Кнігі, начальніка санітарнай службы Клічаўскай ваенна-аператыўнай групы:

“22 верасня 1942 года з Усакінскага ляснага аэрадрома адпраўлена ў Маскву 15 цяжкапараненых партызан з 310-га атрада і трое хворых дзяцей...”

З кастрычніка... з 277-га атрада накіравана на лінію фронту пяць параненых байцоў...”

8 лістапада. Позна ноччу прыляцеў самалёт. Узняў борт групу параненых, сярод якіх і 60-гадова Андрэй Заіца. Сям'я Андрэя Васілевіча вельмі пацярпела падчас блакады: загінуў сын Уладзімір — партызан 61-га атрада, фашысты расстралілі двух унукаў і яго дачку”.

З другой паловы 1942 года Цэнтральны штаб партызанскага руху арганізуе сістэматычную пераброску ў тыл ворага вялікай колькасці медыцынскіх работнікаў. Павялічылася і колькасць медыкаментаў і перавязачнага матэрыялаў. Хірургічныя аперацыі сталі большыя.

З успамінаў М.П. Кнігі:
У 113-м партызанскім

атрадзе летам 1943 года адбыўся такі выпадак: у баі ля чыгуначнай станцыі Семукачы атрымаў цяжкае раненне партызан Мікалай Ігнатавіч. Партызаны не заўважылі, дзе ён падаў. Знайшлі Мікалая толькі на наступны дзень раніцай з вялікай стратай крыві. У цяжкім стане даставілі ў санчастку. Хірург Ілья Іванавіч Асташэнка вырашыў ампутаваць руку. Медсястра Ніна Аляксееўна Патапава пачала рыхтавацца да аперацыі. За некалькі мінут да аперацыі ў зямлянку ўвайшоў начальнік медслужбы 113-га партызанскага атрада Уладзімір Фаміч Кургановіч. Ён і прымусяў калег пачакаць. Маўляў, што адрэзана, тое не прышыць. Шчыльна прыязалі руку да грудзей, кармілі хворага антыбіётыкамі. Усё гэта адбылося напрыканцы лета, а пад кастрычніцкія святы Мікалай Ігнатавіч зноў узняў у рукі аўтамат”.

Вялікай праблемай прылячэнні заставалася забеспячэнне донарскай крыві. Калі на фронтах Вялікай Айчыннай ад страты крыві гінуў толькі адзін працэнт параненых байцоў, то сярод параненых партызанай колькасць летальных выпадкаў па названай прычыне перавышала 50 працэнтаў. Але і гэтую сітуацыю ўдалося палепшыць.

ЗАПОНІМ ІХ...

Мікалай Кніга гздаваў, як на Усакінскім аэрадроме партызан, цяжка паранены ў твар, у чаканні самалёта з Масквы дыктаваў медсястры пісьмо для таварышча па атрадзе:

“А яшчэ, хлопцы, нізка пакланіцеся за мяне доктару. Калі б не яна, і Таішчана Іванаўна, і не выжыў бы...”

Не ведаў Мікалай Паўлавіч, як звалі таго байца, так і не ўстанавіў прозвішча доктара. Напэўна, не ў канкрэтных прозвішчах тут справа. Сардэчная ўдзячнасць — вось самая высокая ўзнагарода для медыка.

А колькі іх загінула тады?! Дакладны алказ — 300 урачоў з партызанскіх шэрагаў. Гэта Аляксандра Урублеўскага, Леу Гурзвіч, Алена Буяноўскага, Васіль Шчэпятаў, Фёдар Ананіч, Фёдар Алесееў, Міхал Пірожнік, Алена Старадворская, Рэгіна Калініна, Іван Руды, Улліяна Харлан...

Запамнім іх!
Наталля ХРАМЯНКОВА,
дырэктар Клічаўскага
краязнаўчага музея
Публікацыя падрыхтавана
па матэрыялах з фонду музея

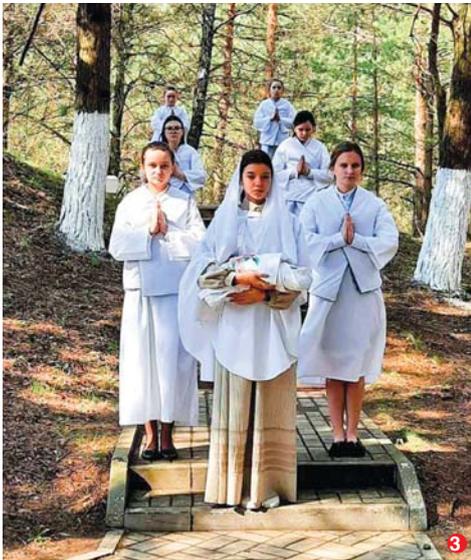
Маці дзяўчынкай жыла на акупаванай тэрыторыі. Слова “жыла” тут, напэўна, не да месца. Хутчэй — бедавала. Ды так, што пасля не магла глядзець фільмы пра вайну. Васіля Быкава чытала і паважала, а вось глядзець на шыкавыя атакі ды бомбавыя налёты, знятыя збольшага ў жанры прыгод, адмаўлялася катэгарычна. У ёй німа атак і перастраха, але цудоўна бачна, як Вялікая Айчынная паўплывала на лёс кожнага героя. Не, пытанне “Як ваявалі?” па-ранейшаму надзённае. Але не менш важнае — “Якім павінен быць мір пасля Перамогі, што дасталася такой крывавай цаной?” Ад шчырасці адказаў залежыць узровень выхавання нашых дзяцей.

Багатырка ці будзёнаўка?

Яўген РАГІН

Не магу абмінуць чарнобыльскую тэму. Гэта той боль, які заўжды са мной. “23 красавіка на базе Падольскага дзіцячага сада-сярэдняй школы адбылося пасяджэнне бібліятэчнага аматарскага аб’яднання “Лясавічок”, — распавяла бібліятэкар па сувязях з грамадскасцю аддзела бібліятэчнага маркетынгу Астравецкай раённай бібліятэкі Вольга Заянцоўская. — На ім прысутнічалі вучні малодшых класаў. Бібліятэкар правяла адзіну інфармавання “Вечнае рэха Чарнобыля”. Мерапрыемства кранула моцна. А ў Міхалішкаўскай сельскай бібліятэцы падзялілі ўрок смутку “Імя той зоркі — Палын”. Гаворка ішла пра адселення вёскі і пра творы беларускіх пісьменнікаў, прысвечаныя катастрофе. Вучні зрабілі малюнкi, у якіх насталіся адлюстраваць свае эмоцыі. Дні паміж прайшлі ў Альгоўскай сельскай і Астравецкай раённай бібліятэках”.

Чытачы азнаёміліся таксама з тэматычнай выставай “Чарнобыль у мастацкіх творках”.

Чарнобыльская тэма ўзнімалася і ў бібліятэках Слонімскага раёна. Загальчак аддзела бібліятэчнага маркетынгу раённай бібліятэкі імя Якуба Коласа Наталія Гурская распавяла пра работу дзяляговай пляцоўкі “Чарнобыль — боль і памяць”, якую бібліятэкары арганізавалі на базе Слонімскага раённага Цэнтра творчасці дзяцей і моладзі. Гаворка ішла, у тым ліку, пра кнігі, прысвечаныя чарнобыльскай тэматыцы.

Я таксама жыву і працаваў у зоне адсялення, па сваім журналісцкім абавязку пісаў пра высяленне людзей і дэзактываванне забруджаных зямель, паказваў французскім ды японскім дэлегацыям навукоўцаў кінуць вёскі з пустазеллем да дахаў, з будзямі сабакамі і катамі. Шмат згадваў пра гэта неяк не атрымлівацца.

Наступная тэма — тэма Вялікай Айчынай вайны. Вядучы металды па культурна-дасугавай дзейнасці Гродзенскага раённага культурна-інфармацыйнага цэнтра Наталія Рамановіч распавяла пра культуру

на-патрыятычны праект па наведванні аб’ектаў маршрута “Дарога памяці”. “Як вядома, — піша аўтарка, — у наваколлі Аўгустоўскага канала захавалася больш за 80 абарончых збудаванняў. Гэта фартыфікацыі Гродзенскага ўмацаванага раёна 1940 — 1941 і Гродзенскай крэпасці 1887 — 1915 гадоў — маўсільва свеекі Першай і Другой сусветных войнаў. Гродзенскі ўмацаваны раён павінен быў стаць адным з магутных. Яго шырыня на фронце складала 80 кіламетраў, а даўжыня сягала ад Нёмана і ўсходней Папоцкіна да польскага Ганенда. Будаванні не было завершана, але ў першы дзень вайны доўгачасовая агнявая кропка прынялі на сябе фашысцкі ўдар. Баі цягнуліся да 26 чэрвеня. Маршрут працягнуўся праз Навумавічы (форт № 2), Загараны (паўразбураны форт № 1), Доргуць (калісць знаходзіцца камендатура пагранічара)”.
З Ашмянскага раённага Цэнтра культуры наведваліся. Жупранская сямейная пара Уладзіміра і Ванды Лашкевічэй адзначыла 70-годдзе сумеснага жыцця. А пачалося ўсё з таго, што Уладзімір Уладзіміравіч прыйшоў з вайны. Праз тыдзень яны распісаліся. Па-

На здымках:

- 1 Великодны кірмаш у Гродне.
- 2 Вербы — яркі прыклад запатрабаванасці абрадавай атрыбутыкі.
- 3 Анімацыйная праграма падчас рэалізацыі праекта Гродзенскага раёна “Дарога памяці”.
- 4 Бабруйскай Палац мастацтваў: выстава абмундзіравання Рабоча-сялянскай Чырвонай Арміі, Чырвонай Арміі і Савецкай Арміі клуба ваенна-гістарычнай рэканструкцыі “Бабруйскае рубеж”.

каленне пераможцаў шякка напалохаць голадам, разбуранай гаспадаркай і Чарнобыльскай катастрофай. Калі не выжыла!

Андрэй Струнчанка напісаў: “Як наведміла дырэктар Віцебскай раённай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы Галіна Нісневіч, у Сасноўскай сельскай бібліятэцы рэалізавана чарговы краязнаўчы праект “Палаючы адрас вайны” — аб партызанскай руху на тэрыторыі краю. У межах акцыі праведзена шэсць мерапрыемстваў. А заключнай часткай стане старэйняе раздэле пра прарыв нямецкай лініі абароны “Мядзвезы вал”.

Сцяпер — пра перамяненне пакаленняў. Перад кожным вяснам прызывам у актыўнай зале Ваеннага камісарыяту Бабруйска, Бабруйскага, Глускага і Кіраўскага раёнаў дакладзіць Дзень прызыўніка. Натуральна, рыхтуецца канцэрт. Але асноўная частка

мерапрыемства — гутарка аб тых слаўных традыцыях, якія будуць доўжыцца будучыя абароны Айчыны. Пра гэта напісала загальчак культурна-масавога сектара Палаца мастацтваў Бабруйска Кацярына Каваленка.

Яе калыжанка — металдыст арганізацыі-металдычнага аддзела Бабруйскага Палаца мастацтваў Алена Захарова распавяла пра выставу армейскага абмундзіравання клуба ваенна-гістарычнай рэканструкцыі 1941 — 1945 гадоў “Бабруйскае рубеж”.

Экспануючы сапраўдныя прадметы ваеннай формы адзення Чырвонай арміі ў разныя перыяды яе існавання. Тут можна даведацца, як багатырка стала будзёнаўкай. Да слова, да стварэння рэальнай атмасферы экскурсаводы працуюць у ваеннай форме, разгорнуты паходныя наметы, у антуражы — плакаты і рэчы вайсковага ўжытку.

На парадку дня — велікоднае рэха. Пра гродзенскія пальмы піша добра вядомая ўсім Наталія Рамановіч — вядучы металдыст гродзенскага раённага культурна-інфармацыйнага цэнтра. Дык вось, гродзенскія пальмы — гэта мастацкія дзівосы з простых раслін. Яны ўпрыгожваюць пакой хат і цягам года вісяць за абразамі. На раённым рамяце свецкім свецкім свецкім “Гродзенскія традыцыі да свята Вялікадня” ўпрыгожваюць абрадавую дзею.

Працягвае тэму рэдактар Гродзенскага абласнога металдычнага Цэнтра народнай творчасці Ала Бялькевіч. Яна распавядае пра тое, як з прылаўкаў каравайніц Слонішчыны і Ваўкавышчыны імгненна зніклі велікодныя булкі і выселеныя караваі, якія выпякаюць па адмысловых рэцэптах пад песні, прымаўкі і малітвы. Дасціпныя кулінаркі кажуць: “Каравай спячы — нібы дзіця нарадзіў”. Так што абавязковыя складнікі рэцэпту — любоў ды павага.

У Берастаўскім Доме рамёстваў працавала выстава велікодных трэндэў. У экспазіцыі — дэкаратыўныя яйкі, саламяныя кошыкі, традыцыйная вышыўка, вязаная і тэкстільныя цацкі, керамічныя статуэткі.

А зараз — асарці з палей, дасягненняў і мар. Днямі ў аграгарадку Альгова (Віцебскі раён) прайшоў чарговы канцэрт вядомай на Прыдзвінні маладой і таленавітай спявачкі Юліі Ракала, прысвечаны 18-годдзю яе творчай дзейнасці. Напісаў пра гэта Андрэй Струнчанка. Спяваць Юлія пачала ў 6 гадоў. А на “вясковую” сцэну выйшла, калі была першакурсніцай Віцебскага дзяржаўнага вучылішча мастацтваў. У Лёзненскім раёне працавала акампаніятарам, у Віцебскім раённым металдычным цэнтры — металдыст. Пяцёр — загальчак Альгоўскага СДК.

Падчас раённага агляду-конкурсу аматарскіх аб’яднанняў у Ханьвіцкім сельскім клубе (Свіслацкі раён) прайшла праграма “Гульні з цёткай Матронай”. Такім чынам мясцовую дзятву знаёмілі з нашымі традыцыйнымі гульнямі.

Намеснік дырэктара Ашмянскай дзіцячай школы мастацтваў Таццяна Печур напісала: “Мастацкі конкурс прайшоў на базе нашай установы. Супернічалі 78 удзельнікаў з 13 гарадоў і пасёлкаў Беларусі. Былі, натуральна, і нашы юныя мастакі. Ляўрэатам першай ступені стала Кацярына Ядо”.

І апошняе на сёння — з Ашмяншчыны. У сельскім клубе аграгарадка Круевічы прайшоў вечар песні 1980 — 1990-х “Рэтра-хіт”. Цудоўная магчымасць хоць часова, але ўсё ж трапіць у малодцы!

Пішыце ды здзіўляйце! Сустранемся праз тыдзень.

4 мая ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася IX Навукова-практычная канферэнцыя “Электронная культура” на тэму “Рэальнасць і віртуальнасць ва ўмовах пандэміі”. Арганізатарамі мерапрыемства выступілі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь і галоўная бібліятэка краіны.

Юрый ЧАРНЯКЕВІЧ / Фота аўтара

ПЛЯЦОУКА ДЛЯ АБМЕРКАВАННЯ

Адкрываючы канферэнцыю, намеснік генеральнага дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Аляксандр Суша зазначыў, што форум “Электронная культура” за апошнія гады стаў найважнейшай пляцоўкай для абмену вопытам і пошуку перспектывных напрамкаў развіцця інфармацыйных тэхналогій у сферы культуры.

— Штогод навукоўцы, работнікі культуры і адукацыі, распрацоўшчыкі праграмаў забеспячэння і многія зацікаўленыя абмяркоўваюць тут, на канферэнцыі, разнастайныя пытанні інфармацыйна-тэхналагічнага развіцця грамадства, — сказаў Аляксандр Суша. — Асабліва цікавае ўдзельнікаў канферэнцыі прыцягваюць інвацыійныя праекты і магчымасці іх практычнай рэалізацыі ў электронным асяроддзі з мэтай папулярызацыі культурнай спадчыны і інтэграцыі Беларусі ў сусветную інфармацыйна-культурную прастору.

Як зазначылі арганізатары, у працы канферэнцыі ўзялі ўдзел кіраўнікі і спецыялісты вядучых устаноў культуры, навукі, адукацыі, прадстаўнікі ІТ-кампаній нашай краіны. Сярод арганізацый-удзельнікаў — Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь, Музей беларускага кнігадрукавання (Полацк), Рэспубліканская навукова-тэхнічная бібліятэка, Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт, Аб’яднаны інстытут праблем інфарматыкі НАН Беларусі, СТАА “Беларускія воблачныя тэхналогіі”, Нацыянальны цэнтр электронных паслуг ды многія іншыя.

Дарэчы, варта сказаць, што сёлета канферэнцыя выйшла за межы Беларусі — да ўдзельнікаў далучыўся прадстаўнік Дзяржаўнага інстытута мастацтва і культуры Рэспублікі Узбекістан, генеральны дырэктар ГАА

“Дата Экспрэс” (г. Масква).

Агулам, у рамках мерапрыемства, прагучала звыш дзвядцяткі дакладаў. Паслухаць тут сапраўды было што. Балазе, спецыялісты абмеркавалі актуальныя пытанні развіцця інвацыійных тэхналогій у сферы культуры, абмяняліся вопытам укаранення новых тэхналогій і электронных паслуг, у тым ліку ва ўмовах пандэміі.

АУДЫЁГІДЫ НА ЛЮБЫ ГУСТ

Асабліва цікавымі былі даклады на тэму найноўшых інтэрнэт-тэхналогій, ступанага інтэлекту, мультымедыйных прыкладанняў, што прымяняюцца сёння ў шэрагу устаноў культуры Беларусі. Напрыклад, загадчык лабараторыі распазнавання і сінтэзу маўлення Аб’яднанага інстытута праблем інфарматыкі НАН Беларусі, кандыдат тэхнічных навук Юрась Гецэвіч расказаў пра мабільную праграму пад сістэму Android — аўдыёгід на англійскай, беларускай і рускай мовах для тых, хто вандруе па гарадах Беларусі.

З KrokApp — так называецца праграма — жыхары і госці беларускіх гарадоў ужо сёння слухаюць расповеды і даведваюцца пра цікавыя факты, вандруючы па гарадах Беларусі і пашыраючы свае веды па гісторыі краіны. Акрамя таго, у KrokApp распрацоўваюцца функцыі для замежных гасцей: яны змогуць не толькі паслухаць экскурсію, але і вывучыць формы вятлівасці на беларускай мове, назвы страў ды пазнаёміцца з беларускімі нацыянальнымі традыцыямі.

Да таго ж, лабараторыі распазнавання і сінтэзу маўлення Аб’яднанага інстытута праблем інфарматыкі НАН Беларусі стала працуе з аічныхымі музеямі і бібліятэкамі. Напрыклад, менавіта супрацоўнікі лабараторыі распрацавалі аўдыёгід для праекта “Беларусі і Бібілія”, што ладзіўся ў 2018 го-

дзе ў сценах Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. А яшчэ стварылі аўдыёгіды па археалагічным музеі “Бярэсце”, па музеі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі ды шэраг іншых.

Натуральна, на гэтым спецыялісты лабараторыі распазнавання і сінтэзу маўлення Аб’яднанага інстытута праблем інфарматыкі НАН Беларусі спыняцца не збіраюцца і заклікаюць не толькі звяртацца да іх з пытаннямі па ўсталяван-

рашылі расказаць пра свае працоўныя будні сваім наведвальнікам. Для гэтага, як патлумачыла загадчык музея Славана Гаўрылава, яны выбралі і задалі прадстаўнікам розных музейных прафесій — загадчыку музея, старшаму навуковаму супрацоўніку, а таксама наглядчыку — па 10 пытанняў пра розныя аспекты іх дзейнасці. Адказы на пытанні былі размешчаны ў выглядзе відэа-інтэрв’ю на сайце музея і на канале YouTube.

над поўнай алічбоўкай кніжных помнікаў.

— Канешне ж, рэстр будзе павялічвацца, і, што самае цікавае, кожны з нас зможа ўзяць удзел у гэтым працэсе, — сказаў Аляксандр Суша. — Калі вам здаецца, што вы валодаеце каштоўнай кнігай, вам трэба толькі зайсці на сайт, націснуць кнопку “У мяне ёсць кніжны помнік” і пакінуць заўяву. Адзначу, што цяпер да праекта далучаюцца абласныя бібліятэкі. Але ж мы ча-

алянага Літаратурнага музея Гомельшчыны, куды сёння завітваюць экскурсіі з чытачоў, літаратураў і гасцей бібліятэкі.

У ЯКАСЦІ ЗАКЛЮЧЭННЯ

Пералічваць усе выступленні і тэмы дакладна канферэнцыі “Электронная культура”, мабыць, не мае сэнсу. Адначу толькі самае галоўнае. Па меркаванні дакладчыкаў, электронная

Новая рэальнасць, або Як паспець за “воблачнымі” тэхналогіямі?

На здымках:
1 Падчас работы канферэнцыі.
2 Выступаюць Юрась Гецэвіч...
3 ...і Марына Рафеева.

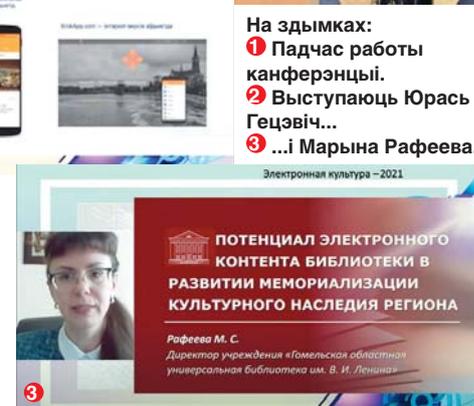

на аўдыёгіды ў бібліятэках і музеях Беларусі, але і з прапановамі па паліпшэнні іх прыкладанняў і мабільных праграм.

— Любы чалавек, выкарыстоўваючы нашы сэрвісы для сваіх патрэб, можа даць нам заўвагі і прапановы, і разам з намі зрабіць іх больш дасканалымі, — сказаў Юрась Гецэвіч. — Нашы кліенты — грамадзяне, навукоўцы, інжынеры і нават цэлыя кампаніі, якіх цікавіць разнастайныя задачы ў галіне апрацоўкі тэкстаў і цігукавай інфармацыі. Таму зараз мы шмат з кім супрацоўнічаем і, канечне, адкрыты да супрацоўніцтва са сферай культуры Беларусі.

ІНТЭРВ’Ю І КАЛЕКЦЫІ АНЛАЙН

Спынюся яшчэ на некалькіх дакладах, што прагучалі падчас канферэнцыі. Так, супрацоўнікі музея беларускага кнігадрукавання, які з’яўляюцца філіялам Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка, надаюць задаліся важным пытаннем: “А што ёсць наша праца?” — і вы-

Па словах кіраўніка ўстаноў, гэты праект прыцягнуў значную ўвагу наведвальнікаў.

Натуральна, большасць дакладаў, што прагучалі на канферэнцыі, тым ці іншым чынам закралі бібліятэчную сферу. Напрыклад, намеснік генеральнага дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Аляксандр Суша ў сваім выступленні расказаў пра працу над Дзяржаўным рэстрам кніжных помнікаў Беларусі, які змяшчаецца па адрасе <https://kp.nlb.by/>.

Гэта вялікі інтэрактыўны спіс, што ўключае ў сябе і бібліяграфічныя звесткі аб помніку, і тлумачэнні экспертаў. Акрамя таго, распрацаваны рэстр дазваляе ўбачыць тую ці іншую кнігу, што называецца, “жывую”, бо сёння вядзецца работа

каем, што ў ім возьмуць удзел і музеі Беларусі, і іншыя дзяржаўныя ўстановы, і нават прыватныя калекцыянеры. Толькі такім чынам, грамадой, сумесна, мы здолеем скласці поўны рэстр кніжных помнікаў Беларусі ды зразумець, якімі старажытнымі і каштоўнымі кнігамі мы валодаем.

Дырэктар Гомельскай абласной бібліятэкі Марына Рафеева на прыкладзе працы абласной кніжнай паказала, як супрацоўнікі бібліятэкі працуюць са шматлікімі віртуальнымі праектамі, якія — бывае і такое — з інтэрнэту кроцьча ў рэальнае жыццё. Напрыклад, размяшчэнне на сайце бібліятэкі віртуальных пісьменнікаў прывесчаных лісьцінак дазваляе, прывяло з цягам часу да стварэння рэ-

культура сёння — гэта не толькі мабільныя аўдыёгіды на некалькіх мовах альбо сайты ўстаноў культуры, але і самыя найноўшыя, так званыя “воблачныя”, тэхналогіі. Маюцца на ўвазе паслугі, даступныя спажывцам праз Сусветнае павуцінне: QR-коды ў музеях ды карцінных галерэях краіны, анлайн-навігацыя ў экспазіцыйных залах устаноў культуры з дапамогай відэакамеры на мабільніку наведвальніка, набыццё білетаў на выставу ці канцэрт праз Сёціва ды многае іншае... А яшчэ можна ладзіць анлайн-канферэнцыі, анлайн-пасяджэнні, анлайн-відэабрыфінгі, анлайн-лекцыі...

Не магу пры гэтым не адзначыць, што “К” пачала выкарыстоўваць форму анлайн-канферэнцыі яшчэ ці не з дзясятка гадоў таму. Ды і пытанні гасям рэдакцыі тады, напачатку 2010-х гадоў, часцяком задаваліся не толькі пра традыцыйныя тэлефанаванні ці лісты на электронную пошту, але і з дапамогай сацыяльных сетак ды Скайпа... Досвед, зноў-такі, варта пераймання. Прыкладам, хто забараняе загадчыкам раённых бібліятэчэйніці ці клубнай сістэмы праводзіць пасяджэнні ў фармаце анлайн-канферэнцыі? Або ладзіць “мазгавыя штурмы” з дапамогай вебінараў ці сацыяльных сетак? Зрэшты, дзе-нідзе падобныя вебінары і “мазгавыя штурмы” ўжо сталіся звычайнай справай.

Іншая справа, што паўсюднае развіццё ды ўкараненне ў жыццё падобных практык на рэгіянальным узроўні ўпіраецца ў недастатковае камп’ютарнае і тэхнічнае база многіх устаноў культуры. Але гэта пытанне шалкам вырасьнальнае. У тым ліку, — і дзякуючы рэалізацыі Дзяржаўнай праграмы “Культура Беларусі”, паводле якой прадугледжана паступовае і сістэмнае абнаўленне ды набыццё найноўшага камп’ютарнага абсталявання для ўстаноў культуры краіны.

Твары Перамогі. Не забыць...

Надзея КУДРЭЙКА

Фотамастак Яўген Залужны — член Беларускага саюза дызайнераў, уладальнік ганаровага звання “Мінчанін года — 2008” — у прафесіі ўжо 40 гадоў. Партрэтны — яго асаблівае схільнасць, асаблівае ўменне. У 2010 годзе з калегамі па фотарадпраемстве “Вілія”, дзе тады працаваў, ён прапанаваў распачаць даражынную серыю партрэтаў ветэранаў:

— Я заўсёды імкнуўся партрэтамі пісаць гісторыю нашага часу. І ў развіццё гэтай тэмы нарадзілася ідэя серыі пра ветэранаў. У якасці фатограф-практыка на “Віліі” мне часта даводзілася бачыць, які дэфіцыт якасных здымкаў у людзей сталага веку, у тым ліку і ў ветэранаў. Захацелася захаваць іх у памяці не толькі маладымі, але і нашымі сучаснікамі: у кожнай іх зморшчыне — характар, адбітак перажытага, моц, гісторыя.

Акрамя ўсяго, гэта быў падарунак, і вельмі прыемны, самім ветэранам: няма-ла ўдзячнасцей давялося пачуць і прачытаць Яўгену Залужнаму. Як напісаў, напрыклад, Міхаіл Міхайлавіч Грышэнка, што ў танкавых войсках прайшоў шлях ад Сталінграда да Берліна: “У мяне ёсць фатаграфіі, але такіх добрых яшчэ не было. На фронце фатаграфавалася няма магчымасці, а потым неяк не атрымлі-валася. Унукам, дачцэ і сыну я перадам гэтыя фотаздымкі, каб яны засталіся на памяць пра мяне”.

Яўген Залужны звярнуўся ў Мінскую гарадскую арганізацыю ветэранаў, каб распаўсюдзіць інфармацыю і запрасіць прыходзіць, прыязджаць у студыю, звяртацца да яго. І людзі пайшлі — па першым часе ветэранская арганізацыя дапамагала і з транспартам, здаралася, цэлымі групамі прывозіла на фотасесію. І дзейства не было фармальным — Яўген Залужны здымаў па некалькіх разнастайных партрэтаў, прасіў падзяліцца ўспамінамі, нават запісаць іх, пакінуць якое-небудзь пажаданне патомкам. За кожным фота, такім чынам, вымалёўваўся лёс. Праўда, фатограф прызнае, што не ўсе ветэраны імкнуліся раскажваць, нехта са слязьмі на вачах і махаў рукой — маўляў, цяжка ўспамінаць, хоць і столькі гадоў мінула. Пры гэтым ніякага албору, натуральна, не было і няма — здымаліся і франтавікі, і партызаны, і ўдзельнікі агітбрыгад, і многія іншыя. Праз пэўны час да фотамастака звярнуліся і з арганизацыі дзяцей-блакаднікаў — і для іх былі зроблены фотартрэтны, якія сталі асобнай серыяй.

Калі лік партрэтаў пайшоў на сотні, з’явілася і назва праекта — “Апошні прызыў”. Так атрымалася, што прыходзілі ў асноўным людзі, народжаныя ў другой палове 20-х гадоў мінулага стагоддзя, тыя, хто трапіў пад апошні прызыў вайны ў 1943 годзе, на момант здымак ім было па 80 і больш гадоў. А яшчэ аўтар у назву заклаў і такі сэнс, што “Апошні прызыў” — гэта заклік прайшоўшых вайну людзей да нас, тых, хто застаецца і павінны далей зберагаць Радзіму.

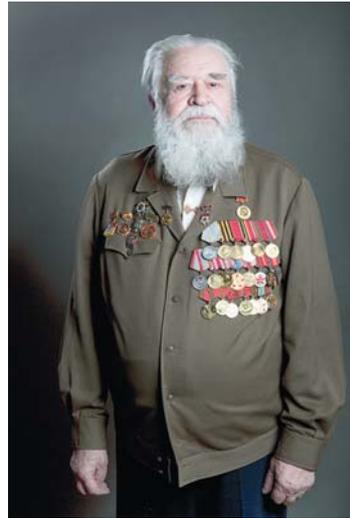
У працэсе работы, пры знаёмстве з героямі, мастацкая ідэя фатографа змянілася:

— Спачатку я думаў рабіць фота ў стылі кабінетнага партрэта — толькі твары, — гаворыць Яўген Залужны, — працягнуць, так бы мовіць, традыцыю нашага зямляка, знакамітага за савецкім часам майстра партрэта Майсея Напельбаўма. Але калі сталі прыязджаць ветэраны, я адчуў, як многа для іх значаць узнагароды, і пачаў рабіць фота ў

Усё даўней ад нас вайна, усё больш гадоў Перамозе, усё меней тых, хто за яе змагаўся. Не забыць — імёны, подзвігі, твары... Фотапра-ект Яўгена Залужнага “Апошні прызыў” з партрэтамі ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны стаў і актам удзячнасці, і адлюстраваннем часу, і мастацкай з’явай. “Для мяне гэта не проста твары, а нават і лікі людзей, біяграфіямі і жыццямі каторых Бог вяршыў Гісторыю”, — гаворыць мінскі фатограф. Пачаўся праект яшчэ ў 2010-м, а не скончаны, можна сказаць, і дагэтуль — аўтар па-ранейшаму за-клікае, запрашае ўсіх ветэранаў, каб стварыць ім у падарунак якас-ныя прафесійныя партрэтны, што захаваюцца і для гісторыі, і для памяці нашчадкаў.

Любоў Фамінічна Федасеенка.

Даніл Трафімавіч Воранаў.

Мурзатай Берыкбаевіч Берыкбаев.

Мікалай Аляксандравіч Нельга.

міх успамінаў, што ветэраны пакідалі пасля здымак, на-збіралася каля васьмі дзясяткаў. Канешне, выставы адбываюцца па-стаянна — былі і вялікія, былі і больш сціплыя: у бібліятэках, кінатэатрах, До-ме ветэранаў, яшчэ дзе. І прызы праект атрымліваў — “Апошні прызыў” мае Гран-пры фестывалю GRAND PRIX FOTOFESTIVAL у Польшчы, на кон-курсе Canon у Санкт-Пецярбургу фа-тараграфіі ўвайшлі ў лік лепшых ста фота 2011 года, паказваўся праект на выко-вай выставе-конкурсе “Парад пераможа-цаў” у Тэль-Авіве. Але ж фатограф спад-зяецца, што калі-небудзь атрымаецца выдаць, напрыклад, кнігу са здымкамі і старонкамі ўспамінаў, яшчэ неадной-чы атрымаецца правесці вялікую, гуч-ную выставу. Яўгену Залужнаму хоча-ца падзяліцца гісторыямі сваіх герояў

менавіта побач з партрэтамі, каб можна было зазірнуць проста ў вочы.

А гісторыі найцікавейшых многа, і выбраць з чатырох сотняў герояў нават і складана — усе людзі адметныя. Вось, да прыкладу, Мурзатай Берыкбаев, які з гонарам казаў пад час фотасесіі: “Мы служым Айчыне сто гадоў!” — і сын яго служыў, і ўнук. Мурзатай Берыкбаевіч — чалавек легендарны: ганаровы салдат 120-й гвардзейскай асобнай механіза-ванай брыгады, палкоўнік у адстаўцы, удзельнік Сталінградскай бітвы, штурма Кёнігсберга, Берлінскай наступальнай аперацыі, вызваленні Беларусі... Орда-наў і медалёў — не злічыць. Пасля вайны стаў мінчанінам, і ў цяжкі пасляваенны час нават зрабіў Мінску, можна сказаць, каштоўны падарунак, прыгнаўшы з уз-водам аўтаматчыкаў каля тысячы кароў з Нямеччыны. Як і многія ваенныя, пасля вайны Мурзатай Берыкбаев таксама быў задзейнічаны ў будаўніцтве — раскажваў, што вазіў зямлю і на Курган Славы. Не-калькі дзён таму ён адзначыў свае 98 га-доў!

— А здымаў Даніла Трафімавіча Во-ранава, — прыгадвае Яўген Залужны, — дык як ён стаў, я вачэй не мог адвесці: такая постаць, такі позірк, такая глыбі-ня — чыста ікона. Прыгледзеўся — у яго і пальцы складзены як для хросту! На жаль, ён не пакінуў мне ўспамінаў.

Дарэчы, многа ў праекце “Апошні прызыў” і партрэтаў жанчын — ваявалі ўсе, змагаліся ўсе — былі і медрабятнікі, і партызанкі, і артысты агітбрыгад. Лю-боў Фамінічна Федасеенка, санітарка ў час вайны, напісала для фатографа сваю гісторыю — і як пераходзіла лінію фрон-ту ў складзе групы Веры Харужай, і як да апошняга імгнення была побач з мужам, які, паранены, трапіў у шпіталь:

— Я насіла пад сэрцам наша дзіця, толькі гэта мяне і трымала. Пахавала мужа 1 студзеня, і артысты агітбрыгад нара-дзіўся і сын. Назвала яго як і бацьку — Васілём. І ўнук таксама Вася.

Мікалай Аляксандравіч Нельга па-ўдзельнічаў у праекце “Апошні прызыў” ва ўзросце 101 года! Заслужаны трэ-нер БССР, служаны дзеяч мастацтваў СССР, колішні прарэктар і загадчык кафедры Беларускага ўніверсітэта фізіч-най культуры, аўтар многіх метадычных і навуковых

кніг — прай-шоўшы вай-ну, атрымаў-шы раненне. На пенсіі сур’ёзна за-няўся биль-ярдам і стаў проста зор-кай у гэтай спартыў-най галіне!

Пра кожнага героя фотапраекта “Апошні прызыў” можна раскажваць і раскажваць. Варта яшчэ раз паўтарыць, каб звярнуць увагу не толькі саміх ветэранаў і іх родных, але і ветэранскіх арганізацый, якія могуць цэнтраліза-вана данесці інфармацыю: прафесій-ная фотасесія ад вядомага беларускага майстра — як падарунак, які памяць для гісторыі — вас чакае. Кантакты, як і многія партрэтны з гэтага фотапраекта, можна знайсці на аўтарскім сайце Яўге-на Залужнага. Штогод, асабліва пад час святкаванняў Дня Перамогі і іншых дат, звязаных з Вялікай Айчыннай вайной, фотапраект экспануецца ў самых розных месцах. Фотамастак гаворыць: “Няхай у кожнага героя — свой лёс, на фотаздым-ках ва ўсіх — твар Перамогі”.

Желаю всем героям данной фотарейки счастливой жизни без конфликтов и войн, дружества с физ-культурой и спортом.
Надзея

У адным з нядаўніх нумароў “Культура” змяшчала віншаванне ў адрас колішняга шматгадовага супрацоўніка цэнтральнага апарата Міністэрства культуры БССР, удзельніка Вялікай Айчыннай вайны — Георгія Лявонцьевіча Лазычэнка, які 21 красавіка адсвяткаваў свой соты дзень нараджэння. Напярэдадні Дня перамогі мы яшчэ раз сустрэліся з ветэранам, каб болей даведацца аб ягоным жыццёвым шляху. Сто гадоў — адрэзак немалы, і расповед ад нараджэння і да нашых дзён мог бы выйсці доўгім. Таму напярэдадні памятнай даты мы засяродзіліся на ваенным досведзе Георгія Лявонцьевіча — а перажыццё яму давалося нямаля.

Антон РУДАК

Службе ў Савецкай Арміі наш герой аддаў агулам трыццаць тры з паловай гады — служыў у Горкаўскім вучылішчы зенітнай артылерыі, у Групе савецкіх войск у Германіі, быў слухачом Ленінградскай акадэміі тылу і транспарту. З 1965 года — у Мінску, ва Упраўленні тылу Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі, а з 1971, пасля звальнення з войска, і па 1988 год — працаваў начальнікам аддзела забеспячэння Галоўнага ўпраўлення рамонтна-вытворчых прадпрыемстваў і забеспячэння Міністэрства культуры БССР.

Але папярэднічала ўсяму гэтаму вайна, якую Георгій Лазычэнка прайшоў у якасці ваенфельчара ад першага і да апошняга дня. Двойчы кавалер ордэна Чырвонай Зоркі, узнагароджаны медалямі “За адвагу”, “За баювае заслугі”, “За абарону Масквы”, “За ўзяцце Кенігсберга” і многімі іншымі, — што бачыў і адчуваў ён на дарогах вайны, і як гэты досвед дапамог яму ў пасляваенным жыцці?

НЯЛЁГКАЯ ДАРОГА ДА МАРЫ

Георгій Лявонцьеў нарадзіўся 23 красавіка 1921 года ва Украіне, у сяле Грэжава-Вішнявецкае Антрацэпаўскага раёна Луганскай вобласці ў сялянскай сям’і. Быў чацвёртым дзіцём — праўда, дзве старэйшыя сястрычкі памерлі немаўляткамі, выжыў толькі брат Міхаіл (ён пасля знікне без вестак у першы дні вайны). “Усёго ў сям’і было адзінаццаць дзяцей — мама была ўзнагароджаная медалём “Маші-геранія”. Праўда, усе дзяцінкі, акрамя адной, паміралі немаўляткамі, а выжывалі толькі хлопцы”, — прыгадвае ветэран. Бацькі ягоныя былі непісьменнымі — не ўмелі нават чытаць, затое сам малы Георгій выяўляў да навучання немалую ахвоту і заўжды меў толькі выдатныя адзнакі.

У верасні 1939 года, пасля сканчэння школы, хлопцёк пайшоў станавіцца на ўлік у ваенкамаце, дзе высветлілася, што абвешчаны дапаможны набор курсантаў у вайсковыя вучылішчы. Выбар быў вялікі, але Георгій Лазычэнка спыніўся на Харкаўскім вайскова-медыцыйскім. Як прызначацца ветэран, у дзяцінстве ён марыў стаць лётчыкам, але пазней усвядоміў, што не справіцца са стане здароўя, бо меў перак сэрца. Час навучання, як прызначацца суразмоўца, быў нялігкім: “Паступіўшы, два гады без канікул праходзіў інтэнсіўную падрыхтоўку на скарачаным курсе — фізічныя нагрузкі былі дужа цяжкімі, але баяўся, што адлічашы, і таму на ўмовы не скардзіўся”. Курсанты атрымлівалі грашовае ўтрыманне — і палову яго хлопцёк дасялаў бацькам, а палову, як і ўсе сябры, адкладваў, каб па сканчэнні навучання набыць сабе гадзінік, што і было ў выніку зроблена.

У 1941 годзе Георгій скончыў навучанне ў вучылішчы — загад аб выпуску быў падпісаны 11 мая. Як размяркоўвалі курсантаў па будучых месцах службы — невядома, але малады ваенфельчар атрымаў накіраванне ў беларускі Барысаў. У камандзіравачным прадпісанні было ўказана, што з’явіцца на месца службы яму было неабходна 19 чэрвеня: “Я прыхаў і быў прызначаны начальнікам аптэкі медыка-санітарнага батальёна 48-й танкавай дывізіі. У панядзелак, 23 чэрвеня, меркаваў засяліцца ў вылучаны для мяне жылы пакой, а пасля мне было дазволена выехаць у адпачынак”.

З жонкай Валяняцінай і дачкой Галінай.

На гэтым самалёце дастаўлялі кроў на фронт, а ў зваротную дарогу забіралі параненых. 1940 год. Фота з сямейнага архіва Георгія Лазычэнка

Загартаваны польшым ліхалецця

Некалі ў маленстве хлопцёк упершыню пабачыў у родным сяле маладых афіцэраў — і з таго часу марыў, як атрымае вайсковую адукацыю і вернецца на радзіму ў прыгожай новай форме. Але марам гэтым тады не суджана было спраўдзіцца...

ТРЫВОЖНАЯ ПАРА

Ветэран узгадвае, што яшчэ напрыканцы навучання курсантам так і казалі: “Вы едзеце на вайну”. Адно што ніхто не мог дакладна сказаць — калі, дзе і як яна пачнецца, але што гэта здарыцца неўзабаве — былі перака-

Фота Антона РУДАКА

Георгій Лазычэнка.

наны ўсе. 22 чэрвеня Георгій Лазычэнка ў яго Барысаўе на раш Бярэзіне, дзе вайскоўцы купаліся і выконвалі водныя практыкаванні. Раптам па лузе да берага пачаў ікмівава набліжацца аўтамабіль “эмка” (так называлі мадэль ГАЗ М-1). З яе нейкі афіцэр махаў рукою і крычаў: “Баявая трывога!” Ніхто спачатку нават не надаў таму асаблівага значэння — такія сігналы трывогі былі тады звыклікай справай. Але прыбегшы ў частку, зразумелі, што ўсё сур’ёзна — там ужо раздавалі зброю.

Неўзабаве дывізія заняла пазіцыі на захадзе ад Мінска. Наступным ранкам начальнік медсанбата дывізіі даў маладому ваенфельчару першае даручэнне — узяць санітарную машыну і ехаць у Мінск, дзе неабходна забраць з ваенкама папаўненне, набранае з ліку лекараў. Як прыгадвае Георгій Лявонцьеў, заданне было не з лёгкіх: “Выехаўшы на Маскоўскую шашу, мы пабачылі велізарную колькасць уцекачоў, якія імкнуліся збегчы з Мінска на ўсход — на машынах, веласіпедрах, пехам... Нямечкія самалёты-штурмавікі прытым беспаскаржана палівалі людскія натоўпы агнём з кулямётаў. Праз гэтую масу людзей ледзь прадраіліся ў Мінск, адшукалі патрэбны ваенкама, забралі папаўненне і вышлі ў зваротны шлях. Адначасова з гэтым сярод уцекачоў таксама шукалі людзей, прыдатных да службы ў медсанбаце”.

Наступным заданнем Георгія Лазычэнка зрабілася дастаўка параненых з-пад Мінска ў Магілёў. Там шпіталі, аднак, ужо былі перапоўненыя, таму давалася ехаць у Смаленск, а калі немцы падышлі і туды — перабрацца ў Вязьму. На тамтэйшым аэрадроме з лекараў і

медыкаў быў сфарміраваны 77-мы авіяцыйны эвакапрыёмнік. Начальнікам прызначылі іспанца, які перабраўся ў Савецкі Саюз пасля паразы рэспубліканцаў у Грамадзянскай вайне 1936 — 1939 гадоў. З’яўленне камандзіра ў частцы, як са смехам узгадвае ветэран, выдалася незвычайным: “Прыбеглі да мяне мясцовыя жыхары і кажучы, што жанчыны шапілі ў ваколіцы пераапрунутага немца. Калі я выбраўся сам паглядзець на “шпіёна”, аказалася, што гэта і быў мой іспанскі начальнік. Зрэшты, доўга ён на сваёй пасадзе не прабыў — праз месяц прыслалі новага”.

БУДНІ ВАЙСКОВАГА МЕДЫКА

Параненых дастаўлялі ў эвакапрыёмнік самалётамі-біпланамі У-2 — насілі змяшчалі паміж крыламі, у прымацаваных да іх фанерных скрынях. А ў зваротны бок, бліжэй да фронту, у пункты медсанбата перавозілі на самалётах кроў для пералівання. Лётчыкі лёталі без тэхнікаў, месца ў самалёце заставалася толькі адно, для ваенфельчара, таму і заводзіць самалёт, раскручваючы прапелер, даводзілася таксама Георгію Лявонцьеўчу. Так, можна сказаць, ён спраўдзіў сваю дзіцячую мару аб авіяцыі — лётца сапраўды давалася багата.

Пасля чарговага прарыву фронту давалася перабрацца далей на ўсход — так эвакапрыёмнік перадыслакаваўся на цэнтральны аэрапорт у Маскве, на Хальдзінскім полі, дзе працаваў да снежня 1941 года. Ваенфельчар Лазычэнка быў сведкам і маскоўскай панікі, калі ў сярэдзіне кастрычніка 1941-га немцы падышлі да ўскраіны Масквы, і мясцовыя жыхарства пачало ўцякаць на ўсход гэтак жа, як некалі ў чэрвені беглі людзі з Мінска. Тым не менш, Маскву ўдалося адстаяць, але прапозітая сітуацыя тым часам узнікла ў Туле. Яе таксама не здалі немцам, але параненых вывезці аказалася немагчыма — ворагам былі перарэзаныя наземныя шляхі, уся надзея заставалася на лётчыкаў.

У Туле Георгій Лявонцьеўчы працаваў да лютага 1942 года, тут сустрэў і сваю будучую жонку — тады ёй было шаснаццаць: “Аднойчы на аэрадроме з’явілася дзве дзяўчынкі — прышлі на лыжах паглядзець на самалёты. Я папрасіў дазволу прайсціся на лыжах. Адна з дзяўчак адмовіла, а іншая пагадзілася. Катаючыся па наваколлі, так захапіўся, што, калі вярнуўся на аэрадром, пабачыў гаспадыню лыжаў ледзь не ў слязах — яна думала, што я ўжо не вярнуся”. У той час Георгій Лазычэнка жыў у неацэпленым дамку на ўскраіну аэрадрому — таму вырашыў паішкавіцца ў дзяўчынку Валі, ці няма ў іх дома месца, каб прыняць яго да сабе. Будучая жонка спыталася дазволу ў мамы, і тая пагадзілася прытуліць кватаранта.

АД ВYZВАЛЕННЯ БЕЛАРУСІ — ДА ПЕРАМОГІ

Неўзабаве Георгія Лявонцьеўчы выклікалі ў Маскву, дзе паведамілі, што ён накіроўваецца ў 6-ю артылерыйскую дывізію Резерву Вярхоўнага Галоўнакамандвання, якая тады акурат фарміравалася ў падмаскоўным Адзін-

цове. Тут ваенфельчар атрымаў пасаду камандзіра ўзвода санхімабароны 535-й асобнай медсанроты, у складзе якой вярваў на Бранскім і Заходнім франтах — талды меркавалася, што немцы могуць прымяніць супраць Чырвонай Арміі газ.

Пасля вызвалення Арла Георгій Лазычэнка быў перанакіраваны камандзірам санітарнага ўзвода на 1-шы Прыбалтыйскі фронт, у 405-ты стралковы полк 145-й стралковай дывізіі, часткі якой трымалі абарону ў раёне станцыі Лосвіда ў Віцебску. У сярэдзіне чэрвеня пачалося наступленне на горад, і ўжо 26-га ён быў заняты часткамі Чырвонай Арміі. Тут пэўны час быў патрачаны на папаўненне правінты, і Георгій Лявонцьеўчы часова адстаў ад свайго палка, нагнаўшы яго толькі ў раёне Паставаў — тэмп наступлення быў надзвычай імклівым.

Немцы адступалі, агрызаючыся, але ў Літве, у раёне горада Біржай, аказалі заняты супраціў: “Тут, 8 жніўня 1944 года, пры адпраўцы параненых у медсанбат, я атрымаў сваё першае цяжкае раненне — у жывот. Лячыўся ў шпіталі ў Віцебску, які незадоўга перад тым вызваліў наш полк. Кармілі там няважна, і ў снежні я зноў уцеў на фронт, трапіў у 82-ую асобную роту медыцынскага ўзмацнення 5-й гвардзейскай танкавай арміі. Адказваў за праверку якасці вады, работу харчаблокаў, захаванне гігіены, і так далей”. Перамогу Георгій Лявонцьеўчы сустрэў на беразе Балтыйскага мора, у Сопаше, у штабе 5-й гвардзейскай танкавай дывізіі. Радасную вестку аб капітуляцыі нашыцкай Германіі афіцэры сустрэлі збройным салютам з пісталетаў. Напрыканцы мая Георгія Лазычэнка з таварышамі наведваў Берлін і Пагсдам, на свае вочы пабачыў руіны сумнаведомага бункера Гітлера.

ВЯРТАННЕ ДА МІРНАГА ЖЫЦЦЯ

Пасля заканчэння вайны Георгій Лявонцьеўчы атрымаў прызначэнне ў Брэст. Тут фарміраваўся рабочы батальён з ліку рэпатрыянтаў, якія вярталіся з захаду ў СССР. Іх накіроўвалі першым часам працаваць на шахтах, а калі не знаходзілі ніякіх кампраметуючых матэрыялаў, пасля апускалі дадому. Батальён мусілі перакінуць у ваколіцы Тулы — а наш герой акурат хацеў вярнуцца туды, да сваёй нявесты, таму і заняў пасаду фельчара гэтай адзінкі.

Калі ўдалося трапіць у Тулу, у снежні 1945 года Георгій і Валяняціна стварылі сям’ю, і неўзабаве на свет з’явілася іх дачка Галіна, а ў 1954-м — сын Віктар. Разам Георгій Лявонцьеўчы і Валяняціна Аляксееўна пражылі шасцьдзесяць адзін год. Сёння дачка, Галіна Георгіеўна, даглядае бацьку і ва ўсім дапамагае яму, нядаўна яны разам пераадолелі нават каранавіруснае захворванне. Выглядае, што карані ў гэтай сям’і моцныя і ніякімі злыбдымі да нягодзі ім не пахвучыць. Застанца толькі яшчэ раз пажадаць юбіляру захоўваць моцнае здароўе ды надалей цешыцца са сваёй прысутнасцю побач і неадзіннымі сведчаннямі аб трагічных і гераічных ваенных днях.

У гады Вялікай Айчыннай вайны ў Чырвонай Арміі, партызанскіх лясках і падполлі Беларусі са зброяй у руках змагаліся каля 140 мастакоў. Сёння ўдзельнікаў вайны сярод членаў Беларускага саюза мастакоў у жывых застаўся толькі адзін чалавек — заслужаны дзеяч мастацтваў, віцэ-бачнін Аляксандр Салаўёў. Але ўсіх, хто не дажыў да 76-годдзя Вялікай Перамогі, мы імкнемся не забываць, бо яны сваёй творчасцю ўнеслі значны духоўны ўклад у наша сучаснае мірнае жыццё. Адным з тых, хто пакінуў пасля сябе добрую памяць як салдат, мастак, чалавек, патрыёт з яўляецца Іван Васільевіч Пушкоў. На жаль, сёння яго імя, як гаворыцца, не на слыху ў мастацтвазнаўцаў і маладога пакалення творцаў, а тых, хто яго асабіста добра ведаў, у жывых таксама амаль не засталася.

Берлін. 2 мая 1945 года.

Берлін. Капітуляцыя.

“...Медалямі на потных гімнасцёрках звінела геаграфія Еўропы...”

Франтавыя дзённікі Івана Пушкова як адбітак перажытага

Аміж тым ён — вядомы беларускі пейзажыст, заслужаны работнік культуры Беларусі, чвэрць стагоддзя кіраваў Гродзенскай абласной арганізацыяй Саюза мастакоў. Вайну скончыў кавалерам многіх баявых узнагарод, у тым ліку чатырох ордэнаў Айчыннай вайны I і II ступеняў і Чырвонай Зоркі. У канцы 1944-га Пушкоў быў прадстаўлены да звання Героя, але ў апошні момант замест Залатоў Зоркі атрымаў ордэн Баявога Чырвонага Сцяга.

35 гадоў яго няма з намі (ён пайшоў з жыцця ў 1986-м, ва ўзросце 68 гадоў), але засталіся яго пранікнёныя лірычныя пейзажы, якія вельмі цаніў Вігаль Цвірка, і светлая памяць, на жаль, ужо няма многіх сведкаў яго жыцця. Ён блізка сябраваў з Васілём Быкавым, Міхасём Васільком і Аляксеем Карпоком, Іванам Ахрэмчыкам, Міхаілам Зялёнкіным — лётчыкам-знішчальнікам, Героем Савецкага Саюза, мастаком і Аленай Аладавай, а ў канцы 40-х гадоў — з тагачасным першым сакратаром Гродзенскага абкама партыі Сяргеем Прытычкім, з многімі дзеячамі культуры. І ў гэтым сэнсе мне пашчасіла: нягледзячы на сур’ёзную розніцу ва ўзросце паміж намі, мы шмат гадоў моцна сябравалі на творчым і чалавечым полі.

Артылерыст і разведчык, ён з 22 ліпеня 1941-га да пераможнай вясны 1945-га знаходзіўся ў дэзочай арміі, на перадавой. Спачатку было адступленне ад пагранічнай ракі Прут, цяжкі бая за Крым, дзе ён карэкіраваў артылерыйскі агонь. Затым удзельнічаў у легендарнай Керчанска-Эльпінгонскай дэсантнай аперацыі і баях на Малай Зямлі. Дарэчы, першы баявы ордэн яму асабіста ўручыў начальнік палітдэла 18-й арміі, палкоўнік Леанід Брэжнэў. У складзе 18-й арміі змагаўся за Наварасійск, Керч, Туапсе. Наступныя старонкі яго франтавога біяграфіі — вызваленне Беларусі, аперацыя “Баграціён”, цяжкія баі ў Прыбалтыцы, Усходняй Прусіі, Польшчы, штурм Берліна. Скончыў вайну гвардыі капітан Пушкоў у Празе.

Незадоўга да смерці Іван Васільевіч перадаў мне свой архіў: папку з франтавымі малюнкамі і тры свае дзён-

нікі ваенных гадоў (1942 — 1945). Але не ўсе, якія ён вёў: запісы за май — кастрычнік 1944-га чамусьці забраў, па словах мастака, “палкавы службіст”, хутчэй за ўсё — хтосьці са СМЕРШа, ды так і не аддаў.

Уласна, гэта не столькі дзённікі ў іх вузкім разуменні, колькі раздумы аб жыцці: аб прыродзе, паэзіі, жывапісу, гісторыі, філасофіі. Ва ўсё гэтыя “аўтарскія адступленні” арганічна ўведзены падрабязныя апісанні баёў і ваеннага побыту, непасрэдна звязанага з асобай аўтара. Частку франтавых накідаў і малюнкаў мастак адразу пасля вайны перадаў на памяць свайму сябру, былому карэспандэнту армейскай газеты, вядомаму рускаму пісьменніку Віталію Закруткіну. Шырока чытач ведае яго як аўтара аповесці “Маці чалавечая” і трылогіі “Стварэнне свету”.

І ў пераэдзены Свята Перамогі мне захачалася прывесці хаця б некаторыя фрагменты з дзённікаў (для аднаго з іх, дарэчы, Пушкоў выкарыстаў трафейны нямецкі штотдзённік 1939 года), якія характарызуюць яго не толькі як салдата, але і як паэта-лірыка. Ён у кароткіх перапынках паміж баямі скрупулёзна запісаў сваім вельмі дробным почыркам (ручкай ці алоўкам) уражанні і развагі: пра тое, што адбывалася побач, пра баявых сяброў, пра абяпаненую вайной прыроду і ўвогуле пра жыццё, якое будзе пасля Перамогі. А ў яе, Перамогі, Іван Пушкоў шэрада верыў, пачынаючы з першага дня вайны...

Канешне, мне было не проста выбраць для друку толькі нейкую маленькую частку з вялікага аб’ёму дзённікавых запісаў, але я пастараўся максімальна паказаць хаця б тое, што можа быць больш цікавым не толькі для мяне, але і для сучасных чытачоў.

І. Пушкоў (справа) з таварышамі-аднапалчанамі. 1945 год.

“У баях за Беларусь”. 1944 год.

9 лютага 1942 г. Садкі.

Не ведаю, чаму, але іншым разам у жыцці бываюць такія хвіліны, калі вельмі хочацца штосці рабіць: пісаць, маляваць, піць, весяліцца або моцна-моцна прытуліць каханую дзяўчыну. Мабыць, гэта не зусім нармальныя пачуцці, якія ўласцівы здароваму чалавеку? Тым не менш, у мяне жывуць палобінага роду заганы.

Сёння, у які раз, мяне паднялі ў галзіну ночы для абсталявання НП (назіральны пункт. — Б.К.). Хлопцы прапрацавалі да позняга сьняданку. Я, праўда, вызваліўся а чашвэртнай гадзіне: мяне змянуў Алі Эрменаў. Ах! Якое цудоўнае гэтае мора! Лютая ноч. Навокал пішынна і шырокаградная зямля, быццам мёртвая, выцягнула ногі і спіць непарабумным сном пад гурбамі аksamітнага снежнага покрыва. Толькі дзесяці наперадзе чуваць адзіночныя ружэйныя стрэлы, часам пратарахціць кулямёт, альбо з глыбіні сусвету, быццам рэха, данесяцца гул артылерыйскай канананды. Зрэдку з заснежанай вёскі пачуецца ляннівае гаўканне ацалелага сабакі. Восі і ўсё, што можна пачуць у гэтай марознай цемры. А над галавой, быццам лостры, зіхалілі смарагдамі зоркі. Месяц павольна руха-

еца, а сотні асвятляльных ракет, пасля бездарожнай пагоні за адыходзячым месцам, разбіваюцца аб мёрзлую зямлю...

12 сакавіка 1942 г. Іванькі.

Абарону занялі на стратэгічна выгодным рубяжы. Два апошніх дня быў на НП. Назіраў за немцамі. Безупынным рух машын. Ніяк не ўцямяю, альбо адсюль яны што вывозяць, альбо сюды штось прывозяць, але адно зразумела: гансы рыхтуюцца да “вясенняй кампаніі”. Ноччу засёк некалькі батарэй праціўніка. Так, ледзь не забыў: учора назіраў зацменне месяца. Бедны месяц, як ён мучыўся — бы дзяўчына пры родах: то акругліцца, то пачырванее, то збяжэ, то ледзь-ледзь прагне з-за аблокаў, то зусім знікне, пакінуўшы толькі адзін арол. Нарэшце, пасля дзювогалзінных пакут, ён разарваў калматыя кучы аблокаў і зноў зазьяў...

27 сакавіка 1942 г.

На фронце вядомага стрэлу. Усё навокал маўчыць. Толькі пасля ўчарашняга цяжкага бою ў вушач застаўся нейкі незразумелы звон, падоны да свісту швыркуна. Неяк незразумела праходзіць вайна. Калі раней вёскі і гаралы здаваліся амаль без боя, дык цяпер на кожную вёску, на кожны бліндаж, акуп кладуцца дзясяткі, сотні снара-

даў. З кожным днём усё мацнейшы кулямётны дождж. Некалі ўрадлівыя палі пераўтвараюцца ў могілнікі для фашыскага звяр’я. Кожны метр зямлі на сваёй паверхні ўтрымлівае да кілаграма сталі. Гэта гаворыць пра тое, што з кожным днём усё машэй і зладжаней становіцца наша армія, і ўсё глыбей і глыбей запаўзаюць у свае барлогі фашыскага звяр’я. Учарашні дзень — 26 сакавіка — быў адным з самых запамінальных дзён за час вайны. Цягам 46 гадзін перыядычна ішла артадрыхтоўка з таго і другога бакоў. Насыпана стралчыі кулямёты. Снаралы прашывалі усё навокал. Гэта было сапраўднае пекла. Даўна, што наша хата ў вёсцы Палітадзельнае засталася непашкоджанай. Увечары ўсё сціхла. Ноч прайшла спакойна...

1 снежня 1943 г. Керчанскі паўвостраў.

Сёння першы дзень зімы, трэцій па ліку, жахлівай крывапраўнай вайны, якая адняла ў мяне, як і ў мільянаў іншых людзей, столькі сіл і жыцця... Больш за два гады таму зіма сваімі рыхлымі пухнатымі заваямі снега прыносіла мне столькі радасці і шчасця на тамбоўскай зямлі; цяпер на пакутлівай крымскай зямлі — горчы і смутак. Але ж гэта не канец твайго жыцця, Іван, і не ка-

нец вайны: не падай духам, не давай слабінку сваёй волі, бо тваё жыццё, як і тваё шчасце, — наперадзе, а таму ты не павінен атручваць свой настрой сумнай галавой і смуткам тваіх задумлівых вачэй. Няхай памяць твая служыць неад’емным памочнікам тваёй волі і не займае ў цябе залішніх сіл... Ты шмат праішоў, але табе яшчэ болей прыйдзецца прайсці. Там, наперадзе, растуць цудоўныя кветкі твайго шчасця: імі ўзнагародзіць цябе твая краіна, твой народ. Таксама, як перамога над ворагам умяняе цябе лаўрамі пераможна-носнай славы!

22 снежня 1943 г.

Учора ў нас быў мітынг, дзе прысутнічалі член Дзяржаўнага Камітэта абароны К.Я. Варашылаў, прадстаўнік стаўкі Вяроўнага Галоўнакамандавання С.К. Цімашэнкі камандуючы Паўночна-Каўказскім фронтам І.Я. Пятроў. Так, заўважаю пастарэў Варашылаў у параўнанні з тым, якім я яго бачыў на ўсялякіх фотарэпрадукцыях: я ж маляваў і пісаў яго партрэты ў 1937 — 1938 гг., калі заканчваў Пензенскае мастацкае вучылішча. Раней я мог убачыць сізну толькі на яго скронях, але цяпер сэрбам адсвечвае ўся галава, ды і твар вельмі змяніўся: маршчыны, складкі... Але затое яго

стройная фігура, утэўненая паходка па-ранейшаму велічная і прыгожая. Маршал Цімашэнка і генерал-палкоўнік Пятроў узначалі орляны асобным таварышам, якія не паспелі атрымаць іх яшчэ за першы дэсант. А 15-й гадзіне мітынг скончыўся. І людзі былі разведзены па сваіх месцах, атрымаў гарэлку і сухі паёк: рыхтаваліся да чарговага дэсанта.

8 студзеня 1944 г. Тамань.

Шэрая таманская раўніна. Накропвае дождж. На двары непразлы бруд. Неба пахмурна і непрывычнае, сур'езна заягнутае шэрымі і шэра-сінімі хмарамі. Салёны марскі вецер шуміць у таманскіх травах. Мой “каземат” наскрозь змок і мае вельмі жаласлівы выгляд. Ды і сам я ўвесь у брудзе і змок да ніткі — у рошце рэшт, нармальна-ваенная абстаноўка. Уначы мы павінны перасекчы воды Азоўскага мора і высадзіцца ў раёне вышыні 164,5 і рыбных промыслаў. Праз дзевяць дзён — Новы год. Якім ён будзе для нас, для ўсіх

ліне маююць! Нічога, мы, савецкія людзі, — не ганарліўцы, і туды хутка дойдзем!..

Пасля кароткага перакусу наш дывізіён у складзе палка паходнай калонай прайшоў па яшчэ дымных вуліцах Гумбінена. Паўсюдна — груды бітай цэглы, шкла, шчэбеню, дроту з тэлеграфных слупоў, знявачаных асколкамі... Спыніліся на паўднёва-ўсходнім баку ад вузла абароны праціўніка — Інстэрбурга. Атабарыліся ў двух дамах (сёння адзін з іх згарэў). Чакаем загаду. Неяк проста сорамна заставацца ў тыле...

25 студзеня 1945 г. Усходняя Прусія.

Там жа. За 20 кіламетраў ад нас вайна ў разгары: гараш фальваркі, гаспадарскія двары і маёнкі. Па лясках, па дарогах і гарадах блукаюць бяздомныя жывёлы. У кватэрах з мяккай прускай мэблі створаны цэлыя барыкады. У агародзе стаіць фісгармонія, а побач з ёй байцы расклалі вогнішча. З палвалаў выходзяць першыя нашы людзі: арлоўскія, сма-

штаб палка, і пачаў пісаць аўтапартрэт (упершыню за вайну!) алейнымі фарбамі. Спачатку ўсё ішло добра. Я ўжо зрабіў малюнак і пачаў пісаць фарбамі (дрэздэнскага вырабу, падарунак сябра). Хлопцы заводзілі патэфон, танцавалі адзін з адным. І раптам у памяшканне ўварвалася штабная камісія “анучнікаў” (мы іх так называлі). Пасыпаліся ўсялякія пытанні і павучанні: маўляў, ідзе вайна, а вы знайшлі час займацца глупствам, і гэтак далей. І тут пачала пішчаць проста тэлефонная рацыя. Загэд: трэба перамяшчацца на новае месца. Зноў — 1000 пытанняў, якія выраслі, нібы з пад зямлі, і адно важнейшае за другое. Я ўскіпеў, скамячыў і кінуў у вугал пачаты партрэт. А 17-й я быў у штабе артыдызіі. А ў 19.00 я ўжо размясціўся са сваім штабам на новым месцы ў старажытным графскім фальварку. Гэта — трохпавярховы дом, які з трох бакоў атачаў сквер стогодавых дубоў, ліп і соснаў.

Малюнак-панарама нейтральнай зоны і пярэдняга краю абароны нямецкіх войскаў. Крым. 1942 год.

савецкіх лодзей? Але думаю, веру, што ў 44-м мы зламаем хрыбет фашыстам і дойдзем да самога Берліна...

7 сакавіка 1944 г.

Пакуль усё свежа ў памяці, вяртаюся ў той студзенскі дзень. Нашы пяхотныя часткі вялі бой па авалоданні вышынямі 164,5 і 136,0. Я атрымаў загад заняць пункт у раёне вышыні 136,0, куды і паслаў з рацыяй лейтэнанта Аршынова. Сам застаўся на пункце камандзіра палка і веў агонь па агнявых кропках праціўніка, якія перашкаджалі прасоўванню нашай пяхоты. Хутка вышыня была ўзята, і я адтуль працягваў карэкціраваць агонь па нашых вышынях. Знішчыў дзве 75-міліметровыя гарматы, тры станковыя кулямёты, што даю магчымасць нашай пяхоте авалодаць вышэйшай 164,5. Потым я перанёс агонь на вышыню 88,6, і ў 16-й гадзіне яна была ўзята. Карэкціруючы агнём у гэтым раёне мною былі знішчаны яшчэ тры гарматы, сем кулямётаў, забіта больш за 80 салдат і афіцэраў праціўніка...

23 студзеня 1945 г. Усходняя Прусія.

Учора нашы хадзілі ў Гумбінен паглядзець на плён сваёй працы. Ва ўсім горадзе не было ніводнага мірнага жыхара. У ліку трафеяў, якія праціўнік пакінуў у час уцёкаў, мае салдаты ў адным са стандартных домаў знайшлі незвычайна: савецкія алоўкі — “Пянер” фабрыкі Красіна і наш жа блакнот. Аказалася, нашым алоўкам і ў Бер-

ленскія, ленынградскія. Тры галы ў тузе па сваёй радзіме пакутавалі яны ў нямецкай няволі. Я бачу, як яны збіраюць ніхтрыя пажыткі і на каровах, запрэжаных у сані, накіроўваюцца на ўсход...

2 лютага 1945 г.

Да мяне прыйшлі дзве радасці да агульнай урачыстасці нашага наступлення. Першая — гэта прарыў саюзнікамі лініі “Зігфрыда” і ўступленне на непасрэдную зямлі Германіі з захаду. І другая, не меншая радасць — гэта перамога праўдзі: сыход з палка некаторых “службовых” асоб. Я ад усёй душы вельмі рад, што сярэд іх быў і адзін няздарны штабіст, які ледзь не паставіў мяне на край бездані, і толькі дзякуючы таму, што я чалавек не з слабага дзясатка і што на маім баку была праўда, якую не пабарочы ніякім чынамнам вышэйшага разраду, — я выстаяў, і гэтым яшчэ раз для мяне важна павягу маіх сяброў-таварышаў. Але не магу дараваць таму штабісту, што ён забраў усе мае дзённічковыя запісы за май — кастрычнік 1944 года — бышчам бы для “прагледу” спецаддзела: а раптам я “выдаў” у гэтых запісах нейкую “ваенную тайну”? Ўльёт — што я магу яшчэ сказаць пра гэтага чалавека...

8 лютага 1945 г. Фальварак Хіршвалдэн.

З раніцы быў добры настрой: ніхто не трывожыў па тэлефоне і радыё. У 4.00 адправіў аператыўныя і разведвальныя дакументы ў

“Матрос-чарнаморац”. 1942 год.

10 лютага 1945 г. Лашэн. Раніца.

Як і раней, працягваем стаіць у графскім фальварку. Праціўнік аказвае ўпартае супраціўленне. Зразумела, што не сёння-заўтра ён павінен адыйсці, бо ўначы ў напрамку горада было чуваць моцныя выбухі снарадаў: гэта пзуна прыкмета яго алыходу. У 9.00 — сніданак. Быў Б.С. — чалавек надзвычайнай душы. Капі хая б звярць людзей былі з такімі душой і характарам, якія мае гэты чалавек, можна было б жыць кожнаму чалавеку стагоддзе — не менш: бо гаюнае ў такіх людзях — дабрыня, сумленнасць, любоў да радзімы, мужнасць, сіціласць, розум, адсутнасць фанабэрыі і хамства. Сам ён да вайны быў гаюльным інжынерам на Бакінскіх нафтапрамыслах, цяпер — старшы лейтэнант, камандзір 1-га агнявога ўзвода ў маім дывізіёне. Упершыню мы з ім прынялі бой у 1942-м на Каўказе. Вось талы, у цяжкія дні нашага адступлення, мы моцна пасябравалі, побач прайшлі франтавымі дарогамі па Беларусі, Прыбалтыцы, Прусіі і ў вольнай амаль што да сэрца фашысцкага лагва. Ніколі ў яго прысутнасці я не казаў часосякі лішняга, не дазваляў машокавання. А вось заўчора, калі ў раз'юшанасці скамечыў аўтапартрэт, не вытрымаў!..

Дык вось, сёння Б.С. падшоў да мяне ў час снідання і сказаў: “Іван Васільевіч, я хачу, каб вы прадоўжылі работу над сваім партрэтам. Гэта вельмі важна і для вас, і для ўсіх нас...”

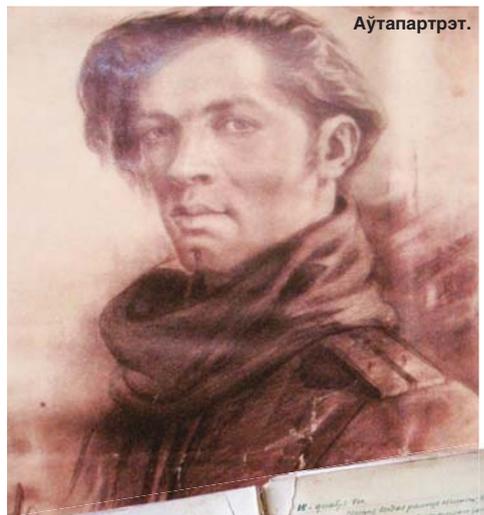
13 лютага 1945 г.

Сёння войскі 2-га і 3-га Украінскіх франтоў узялі Будапешт. А на нашым накірунку ідуць крывапраціўныя баі. Праціўнік упарта супраціўляецца. Асабліваю актыўнасць выяўляе цяжкая артылерыя ворага. Снарадамі ўзрыты кожны метр зямлі. Сёння артабстрэл быў зроблены па маёй штаб-кватэры: двух кухараў параніла, забіла аднаго салдата і чатырох коней. Атрымаў загад змясціць баявы парадак. Да сыходу дня нашы пяхотныя часткі

буйным портам і крэпасцю Пілау. Як мяняюцца падзеі! Бо трэба толькі ўгадаць лета 41-га і 42-га гадоў і параўнаць з цяперашняй вясной: баі ў прадгор'ях Каўказа, на Волзе, Кубані, Доне, у Беларусі — і зараз на вуліцах Берліна! Гонар і слава табе, савецкі Салдат! А нашы байцы 5-й гвардзейскай арміі ўсё ж сустрэліся ў раёне Торгау з частямі 1-й амерыканскай арміі. Так нам паведамілі па радыё!..

1 мая 1945 г.

Сёння адзін з самых шчаслівых дзён! Першае мая сус-

Аўтапартрэт.

Фрагмент дзённіка.

прагнуліся наперад да Грох-Лабенена.

14 лютага 1945 г. Лес Штатсфарст. г. Пройсін-Эйлау.

Жорстка шумяць устрывожаны лютаўскім ветрам і непагадзізо, злоснаасупіўшыся, цёмна-зеленыя хваіны гіганцкага лесу. Пранзілівы вецер расхрыстана гулізе між стромкімі стваламі дрэў і, бышчам звар'яцелы, ірвецца і калоціцца змоклымі палотнамі палаткі, дзе стаіўся мой штаб. У цэнтры яе — трафейная нямецкая печка, і кожны імкнецца падсеці бліжэй і працягнуць туды рукі. А вакол несупынная працуючая артылерыя з таго і іншага бакоў. Зямля, бышчам у ліхаманцы, дрыжыць цэлымі суткамі. Па лесе носяцца з боку ў бок напуганыя талы, козы, алені. Праходзяць цэлыя калоны вызваленых з нямецкага палону нашых грамадзян!..

25 красавіка 1945 г. Паўднёвая ўскраіна Берліна.

Сёння нашы часткі (1-шы Украінскі і 2-ты Беларускі франты) у паўночна-заходнім раёне Палсдама скончылі поўнае акружэнне Берліна. 3-ці Беларускі фронт вызваліў Земландскі паўвостраў і завалоўдў

буйным портам і крэпасцю Пілау. Як мяняюцца падзеі! Бо трэба толькі ўгадаць лета 41-га і 42-га гадоў і параўнаць з цяперашняй вясной: баі ў прадгор'ях Каўказа, на Волзе, Кубані, Доне, у Беларусі — і зараз на вуліцах Берліна! Гонар і слава табе, савецкі Салдат! А нашы байцы 5-й гвардзейскай арміі ўсё ж сустрэліся ў раёне Торгау з частямі 1-й амерыканскай арміі. Так нам паведамілі па радыё!..

1 мая 1945 г.

Сёння адзін з самых шчаслівых дзён! Першае мая сус-

зроблены ў снежні 1945 года ў мірным Гродна, дзе Іван Пушкаў застаўся назаўсёды жыць і працаваць. І першай яго справай было стварэнне абласнога аддзялення Саюза мастакоў БССР і адвадлення — Гродзенскіх мастацка-вытворчых майстэрняў. З таго часу пастаянна ўдзельнічаў у рэспубліканскіх, усесаюнавых і замежных выставах. А мой самы першы артыкул пра выставу жывапісу Івана Васільевіча ў Гродна быў надрукаваны ў “Гродзенскай праўдзе” ў 1956 годзе, калі я вучыўся ў 9-м класе сярэдняй школы № 7... Якраз талы ён закончыў даволі цікавае палатно “Адам Міцкевіч і Тамаш Зан на Свіцязі”, хая лірычным пейзаж заўсёды заставаўся галоўнай яго любовоўю.

5 мая 1945 г.

Імчым па аўтастрадзе Берлін — Брэслау — Дрэздэн. Дарога забіта ў тры рады бясконцай плыню машын, тэхнікай, людзьмі. Нашымі людзьмі, якія ўсталявалі сцяг Перамогі над Берлінам. Я еду ў трафейнай машыне былога гурцкага пасла. Некаторыя хлопцы сумуюць, што так мала прышлось пабыць у Берліне...

Далей дзённік абрываецца.

Наступныя запісы зроблены ў снежні 1945 года ў мірным Гродна, дзе Іван Пушкаў застаўся назаўсёды жыць і працаваць. І першай яго справай было стварэнне абласнога аддзялення Саюза мастакоў БССР і адвадлення — Гродзенскіх мастацка-вытворчых майстэрняў. З таго часу пастаянна ўдзельнічаў у рэспубліканскіх, усесаюнавых і замежных выставах. А мой самы першы артыкул пра выставу жывапісу Івана Васільевіча ў Гродна быў надрукаваны ў “Гродзенскай праўдзе” ў 1956 годзе, калі я вучыўся ў 9-м класе сярэдняй школы № 7... Якраз талы ён закончыў даволі цікавае палатно “Адам Міцкевіч і Тамаш Зан на Свіцязі”, хая лірычным пейзаж заўсёды заставаўся галоўнай яго любовоўю.

2 мая 1945 г.

Прыкладна а 12-ай гадзіне прайшла чутка аб капітуляцыі Берлінскага гарнізона, а крыху пазней — аб капітуляцыі Германіі. Божа мой! Няўжо канеш вайне? Не, гэтуму цяжка паверыць... А 15-ай гадзіне — паведамленне па радыё (паслухалі мае радысты) аб капітуляцыі Берлінскага гарнізона. Гэты загад падпісаў гітлераўскі генерал Вейдлінг. Ура! Зноў уноч клішчаў і шыпенне пеннага віна!..

3 мая 1945 г.

3 Берлінам скончана. Сёння мы вялі бой на паўночна-заходняй ускраіне, вызвалілі адзін буйны завадскі раён. А 17-й гадзіне з чырвонымі сцягамі праехалі па вуліцах Берліна. Некаторыя немцы нават віталі нашы войскі. Паўсюдна вывешаны чырвоныя і белыя сцягі. На вуліцах, бліжэй да цэнтра, ужо ідзе ўборка. Адчыняюцца храмы. Людзі стаіць у чэргях. Дзіўна, на адным прыпынку сталы немцы наладзіў нам цэлы канцэрт. Мы пачаставалі яго вінном. Ён у знак падзякі са славамі “Рот фронт!” і “Гітлер капут!” пусціўся ў скокі!..

4 мая 1945 г.

Началі ў лесе на паўднёвай ускраіне горада. А 8-й гадзіне выехалі на поўдзень. Праехалі знаёмыя мясціны мінулых баёў: Кассен, Любек, Фінстэрвальдэ. На Паўднёвым Захале ад Баругі зрабілі прыпынак. Потым едем у накірунку Дрэздэна, а адтуль, бог яго ведае, ёсьць чуткі — што ў Чэхаславакію. Куды б ні ехаць, дзе б ні ваяваць, — толькі хутчэй скончыць з гэтай доўгай бойкай!..

5 мая 1945 г.

Імчым па аўтастрадзе Берлін — Брэслау — Дрэздэн. Дарога забіта ў тры рады бясконцай плыню машын, тэхнікай, людзьмі. Нашымі людзьмі, якія ўсталявалі сцяг Перамогі над Берлінам. Я еду ў трафейнай машыне былога гурцкага пасла. Некаторыя хлопцы сумуюць, што так мала прышлось пабыць у Берліне...

2 мая 1945 г.

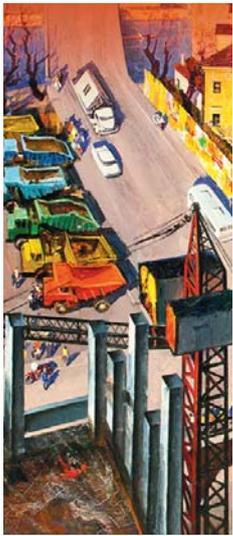
Прыкладна а 12-ай гадзіне прайшла чутка аб капітуляцыі Берлінскага гарнізона, а крыху пазней — аб капітуляцыі Германіі. Божа мой! Няўжо канеш вайне? Не, гэтуму цяжка паверыць... А 15-ай гадзіне — паведамленне па радыё (паслухалі мае радысты) аб капітуляцыі Берлінскага гарнізона. Гэты загад падпісаў гітлераўскі генерал Вейдлінг. Ура! Зноў уноч клішчаў і шыпенне пеннага віна!..

МУЗЕІ

НАЦЫЯНАЛЬНЫ МАСТАЦКІ МУЗЕЙ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
г. Мінск, вул. Леніна, 20.
Тэл.: 397 01 63 (экскурыйнае бюро)
Пастаянныя экспазіцыі:

- "Мастацтва Беларусі XII — XVIII стст.;"
- "Мастацтва Беларусі XIX — пач. XXI стст.;"
- "Мастацтва Беларусі XX — пач. XXI стст.;"
- "Мастацтва Расіі XVIII — пач. XX стст.;"
- "Мастацтва краін Заходняй і Цэнтральнай Еўропы XVI — XX стст.;"
- "Мастацтва краін Усходу XIV — XX стст.;"

Выставы:
■ "Май Данчыг. Да 90-годдзя майстра" — да 11 мая.

- Выставачны праект "Чаму Ты Мне пакінуў?" — да 13 чэрвеня.
- "Фердынанд Рушчыц": віртуальная выстава да 150-годдзя з дня нараджэння.
- Віртуальная выстава твораў Вітала Чарнабрысава "Вангогісты Гаген".
- Віртуальная выстава "Акварэльныя медытацыі Вячаслава Паўлаўца". Са збору Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь

Філіялы музея

МУЗЕЙ "ДОМ ВАНЬКОВІЧАЎ. КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА І ПАЛОВЫ XIX СТ."

г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 33а.
Тэл.: 358 88 78

Пастаянныя экспазіцыі:

- "Інтэр'еры шляхецкай сядзібы".
- "Жыццё і творчасць Валенція Ваньковіча".

- "Сядзібны партрэт XVII — сяр. XIX стст.".
- Выстава мастацкай фатаграфіі "У пейзажу няма дрэннага надвор'я" Ірыны Савосінай — да 8 чэрвеня.

МУЗЕЙ БЕЛАРУСКАГА НАРОДНАГА МАСТАЦТВА ў в. РАЎБІЧЫ

Спарткомплекс "Раўбічы", Мінскі раён. Тэл.: 507 44 69.

- Пастаянная экспазіцыя.
- Выстава "Повязь часоў", якая знаёміць з багаццем вобразаў традыцыйнага ручніка.
- Займальныя майстар-класы па саломаллячню, вырабу традыцыйных лялек, плячэння паясоў (бранзалетаў). Патрапіць на майстар-клас можна ў любы працоўны дзень музея: серада-нядзеля з 10.00 да 17.00. Папярэдні запіс абавязковы.

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ЦЭНТР СУЧАСНЫХ МАСТАЦТВАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

г. Мінск, вул. Нярасава, 3
Тэл.: 399-09-79
Час працы: серада-нядзеля цз 12:00 да 20:00

- І Дзіцячае міжнароднае біенале — да 13 чэрвеня.
- Выстава фатографа Вячаслава Бахметава "Сярэбраны альбом" — да 4 ліпеня.
- Выстава твораў Аляксандра Маляя "Адваротны інфармацыя. Форма. Аб'ект. Прастора" — да 9 мая.
- Выстава твораў мастака Антона Кетава "Лініі і куты" — да 9 мая.
- г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 47
Тэл.: 242-78-14
Час працы: аўторак-нядзеля 12.00-20.00
- Выстава "Японская зратычная гравюра. Сюнга" — да 16 мая.

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ МУЗЕЙ ГІСТОРЫІ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

г. Мінск, пр-т Пераможцаў, 8.
Тэл. +375 (17) 203 07 92, +375 (29) 144 07 92, +375 (17) 327 11 66. Музей працуе: аўторак, серада, пятніца, субота, недзеля — з 10.00 да 18.00 (касы да 17.30), чацвер — з 12.00 да 20.00 (касы да 19.30) панядзелак — выхадны.

- Пастаянная экспазіцыя.
- Міжмузейны праект "Музейныя лабірынты. Час сямейных адкрыццяў" — да 23 мая.
- Часовая экспазіцыя

"Чырвоная" ў тыле ворага" да 100-годдзя газеты "Чырвоная змена" — да 21 мая.

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНЫ МУЗЕЙ-ЗАПАВЕДНІК "НЯСВІЖ"

г. Нясвіж, вул. Ленінская, 19.
Тэл.: (8-01770) 2 06 60, 2 06 02; +37529 551 80 51, +37529 190 31 49.

Палацавы ансамбль
■ Пастаянная экспазіцыя.
■ Выставачны праект "Захавальнікі" (куфры, шкатулкі, скрыні) — да 20 верасня.

■ Міжнародны выставачны праект "Castrum doloris. Пахавальны цырыманіял нявяскага двара". У складзе пастаяннай экспазіцыі.

■ Выставачны праект "Адбіткі часу і веры" — да 30 чэрвеня.

Сектар экскурыйнай і інфармацыйнай дзейнасці

- Вул. Гейсіка, 1.
- Выстава работ Аксаны Арачэвавай "Зямля красуе добрымі людзьмі" — да 15 ліпеня.
- Ратуша
г. Нясвіж, вул. Савецкая, 3.
- Пастаянная экспазіцыя.

ЗАМКАВЫ КОМПЛЕКС "МІР"

г.п. Мір, Карэліцкі раён, Гродзенская вобласць.
Тэл.: (8-01596) 2 82 90, (8-01596) 2 82 70.

- Пастаянная экспазіцыя.
- Тэатралізаваная экскурсія "Мірскі замак і яго ўладальнікі: шлях праз стагоддзі".

У МІНСКУ ГАЗЕТУ "КУЛЬТУРА" МОЖНА НАБЫЦЬ У НАСТУПНЫХ КРОПКАХ:

магазіны "Белсаюздрук"

Падземны пераход ст.м. "Пятроўшчына".

Падземны пераход ст.м. "Плошча Перамогі".

Проспект Незалежнасці, 44.

Вуліца Валадарскага, 16.

ПА ПЫТАННЯХ РАЗМЯШЧЭННЯ РЭКЛАМЫ

Ў ГАЗЕЦЕ "КУЛЬТУРА" звяртайцеся па тэлефоне +375 17 286 07 97 і па тэлефоне/факсе +375 17 334 57 41 альбо пішыце на электронны адрас kultura@tut.by!

- Экскурсія з элементамі дэгустацыі "У гошці да Пана Каханку".
- Экскурсія з элементамі анімацыі і дэгустацыі "Мірскі замак. Гісторыя. Культура. Дэгустацыя".
- Тэматычная экскурсія з элементамі квэста для двух "Інтрыгі Купідона".
- Музейныя камунікатыўныя праграмы: "Табе, нашчадак, у добры дар...", "Ад усяго сэрца — самы лепшы пачастунак", "Капрызы моды ракаю".
- Дзіцячая тэатралізаваная экскурсія "Чароўная гісторыя ў Мірскім замку".
- Правядзенне вясельных цырымоній, святкаванне гадавіны вяселья.
- Музейная фотапляцоўка.
- Квэст "Таямніца двух куфры".

ГАЛЕРЭІ

ПАЛАЦ МАСТАЦТВА

г. Мінск, вул. Казлова, 3.
Тэл./факс: 290 60 10.

- Выстава жывапісу і графікі Уладзіміра Савіча, Андрэя Савіча і Аляксандра Канавалава "Мера" — да 16 мая.
- Выстава "Між нами / Inter pos" — да 16 мая.
- Юбілейная выстава Аляксандра Грэса "Чым не цуд Беларускае Палессе?" — да 16 мая.

Далучанасць

3 Альбома Памяці

Напярэдадні 9 мая ўнукі прынеслі мне з дзіцячага сада фатаграфію. Фатаграф зняў іх у падагнанай форме салдат і афіцэраў Чырвонай Арміі часоў Вялікай Айчыннай вайны.

Памяць заўсёды схільная да асацыяцый, і я адразу ўспомніў фатаграфію свайго дзёда — Сцяпана Сцяпана Лагвевіча, 1902 года нараджэння, ураджэнца вёскі Стары Двор Гомельскай вобласці, чалавека, па расказах мамы, працавітага, сціплага, надзейнага.

Пасля вызвалення Беларусі ў 1944 годзе ён быў прызваны ў Чырвоную Армію. У баях за вызваленне Польшчы быў цяжка паранены і памёр ад ран у красавіку 1945 года. Яго пахавалі на брацкіх могілках каля горада Быдгашч (Польшча)...

У пачатку 90-х гадоў ужо мінулага стагоддзя наша сям'я паспрабавала даведцца пра больш дакладнае месца знаходжання могілак, каб з'ездзіць на магілу, ушанаваць памяць блізкага чалавека, які загінуў за нашу агульную, такую цяжкую, але слаўную Перамогу. Мы атрымалі скупы адказ ад мясцовых польскіх уладаў: могілак больш няма...

Гляджу на фатаграфію дзёда, унукаў у форме... І адразу з глыбіні душы ўзнікаюць словы падзякі. Усім тым, хто не вярнуўся з той вайны, усім, хто аддаў свае жыцці за мірнае неба для нашых дзяцей і ўнукаў. Памяць нашая не перапыніцца і далей, перамянае пакаленні — паніжае каранёвае, глыбокае.

Добра, што мы не толькі памятаем гісторыю сваёй краіны, але і стараемся данесці гістарычную праўду да падрастаючых пакаленняў.

Васіль СВИТНОЎ

ТЭАТРЫ

НАЦЫЯНАЛЬНЫ АКАДЭМІЧНЫ ВЯЛІКІ ТЭАТР ОПЕРЫ І БАЛЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

г. Мінск, пл. Парыжскай камуны, 1. Тэл./факс: 334 11 56.

- 8 — Канцэрт "На безыменнай вышыні". Камерная зала імя Л.П.Александровскай. Пачатак у 19.30.
- 12 — Канцэрт "Джаз назаўсёды". Камерная зала імя Л.П.Александровскай. Пачатак у 19.30.

- 8 — "Лебядзінае возера" (балет у 2-х дзёях) П. Чайкоўскага. Дырыжор — Уладзімір Авадок. Прэм'ера.

ЗАСЛУЖАНЫ КАЛЕКТЫЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ "БЕЛАРУСКІ ТЭАТР "ЛЯЛКА"

г. Віцебск, вул. Пушкіна, 2. Тэл.: (8-0212) 36 32 50.

- 8 — "Калабок" (казка-гульня на 1 дзёю) Д. Зімніцкай. Пачатак аб 11-й.